

БОРІТЕСЯ - ПОБОРЕТЕ!

ЗАКОРДОННИЙ ОРГАН УКРАЇНСЬКОЇ
ПАРТІЇ СОЦІАЛІСТІВ-РЕВОЛЮЦІОНЕРІВ.
:: ПІД РЕДАКЦІЄЮ КОМІТЕТУ ::

ЗМІСТ:

Мих. Грушевський. — Пам'яті Паризької Комуни, ст. 1.

Мик. Шраг. — Начерк основ і форм сучасних та майбутніх поєднань держав, ст. 8.

Мик. Чечель. — „Новочасна мудрість наукового соціалізму,” ст. 36.

Факти та документи, — ст. 63.

Революція, — ст. 64.

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ:

TSCHETSCHEL, WIEN, XIX., HOFZEILE NR. 27

Циркулярний лист Закордонної Делегації УПСР до всіх партійних організацій УПСР за кордоном.

Товариши!

Сучасне політичне становище на Україні не дає змоги нашій партії нормальним способом, себ-то на партійнім з'їзді, обміркувати ситуацію і зафіксувати свої ідеольгічні й тактичні позиції. Тому до чергового партійного з'їзду постанови її рішення нашого Ц. К. мусять бути для членів і організацій УПСР єдино керуючими, а строго додержання їх лишається запорукою організованого існування УПСР в сей тяжкий час. Між тим остатні події в нашім партійному життю за кордоном створили йому загрозу. Партийні організації на території Польщі й Галичини, до котрих приєдналась пражська організація, виявили розходження з позицією Зак. Делег., повновласного представника нашого Ц. К. за кордоном. Це розходження, що до недавна мало тільки теоретичний характер і не виявлялось на практиці, тепер набрало гострих форм і виявилось в спробу згаданих вище партійних організацій заснувати так званий „Закордонний Комітет УПСР“, що має би поставити себе поруч з Закордонною Делегацією, що до функцій і компетенцій. Okрім порушення партійної дісципліни, звязаного з самим своїм заснованням, сей так званий „Закордонний Комітет“ призначеною вищезгаданими партійними організаціями роботою („консолідація укр. револ. сил“) грозить втягнути ім'я УПСР в проектовану де-якими українськими емігрантськими колами комбінацію, відому в українській пресі під назвою „українського соціялістичного рев. союзу“, що стремить до ізоляції української революції, підводить її таким чином під удари міжнародної імперіалістичної контрреволюції і тому являється антисоціялістичною і контрреволюційною.

Представник Закордонної Делегації на нараді з представниками всіх партійних організацій за кордоном в м. Празі в кінці мая с. р. вияснив точку погляду Зак. Дел. на справу засновання Зак. Комітету, як також довів до відома їх про твердий замір Зак. Дел. ужити всіх засобів і прав. наданих Зак. Дел. Центр. Комітетом УПСР, щоб не допустити до втягнення імені УПСР в будь яку сумніву з соціялістичної точки погляду закордонну політичну комбінацію. Ідея консолідації соціялістичних революційних сил на Україні може бути реалізована тільки там; тільки Ц. К. УПСР в таємешніх конкретних обставинах може вирішити єю справу, і після того вона знайде автоматично свій прояв за кордоном. До того часу справа консолідації не може в нашій партії за кордоном виходити за межі діскусій. Пригадуємо, що цей погляд Зак. Дел. було прийнятий IV партійною конференцією за кордоном.

Посилаючись на одержаний Вами лист від Ц. К. з дня 20. III. 1921., і звертаючи Вашу увагу, товариши, на ту твердість, з якою наш Ц. К. серед невимовно тяжких обставин стоять на зайнятих ним з початком 1920 р. позиціях, Зак. Дел. повідомляє Вас що вона так само твердо буде противитись всякім стремлінням в рядах УПСР за кордоном відійти від позицій Ц. К., презентованих Зак. Делегацією.

10. VI. 1921.

З товариським привітом Закордонна Делегація УПСР.

Мих. Грушевський.

Памяти Паризької Комуни.

Соціалістичний світ поминає Паризьку Комуну в п'ятдесяту її річницю.

18. березня 1871. вона була проголошена. 19-им квітня датована її „декларація французькому народові“ — її програма, або „її тестамент“, як називають сей документ. 21. травня зрада відкрила вже браму Парижа її ворогам. Цілий тиждень потім ще бився паризький пролетаріят, обстоючи дільницю за дільницею, улицю за улицею, і „найкраща армія, яку коли-небудь мала Франція“, кажучи словами Тіера, — поливала його кровю улиці, місця полевих судів, концентраційних тaborів — поки не прийшла черга буржуазної справедливості видати свій присуд над недобитками, призначеними на каторги, заслання, вязниці. Ся „робота“ потяглась потім на довгі роки, аж доки „республіка без республіканців“ не почула себе вповні забезпечену.

І от через півстоліття ся примара Комуни вийшла з залитих кровю ям, куди звозились на тисячах підвод трупи, з каторжних вязниць, де змарнувались тисячі людських одиниць, — і ходить знов по Європі, по тій самій французькій республіці, над котрою витас тінь її переможця Тіера. Грунтовно скритикована, як два рази два ясно розяснена в своїй безвиглядності і абсурдності сотками і тисячами запроданих і за совість відданіх пер публіцістів, економістів, істориків і т. д., — вона знова бентежить трівожний сон буржуазії, завертає голови робітникам, які забувають свій обовязок залатати свою шкірою діри, пороблені в сучаснім добробуті передбаченою енергією буржуазії. Се страшне слово, яке девять віків тому назад вперше виглянуло на світ в тій же Франції — „нове і препогане слово“, як характеризував його всесесній абат Іберт з Ножану, свідок перших дебютів цього нечуваного домагання, котре заявляли піддані, обєднуючись в комунах — що вони будуть платити своїм сеніорам тільки річний податок, „а від інших поборів, які звичайно налаштуються на сервів, — мають бути свободні!“ — потім визирнуло знова під час великої французької революції, коли найбільш революційно настроєні елементи поставили собі завдання радикально покінчти з феодальним строєм, против котрого піднялися перші комуни XI віку, — воно знов визирає, як вістник останнього обрахунку з поза тих лаштунків, якими пани ситуації заходились маскувати крах і руин старого економічного ладу, так немилосердно оголеного в усіх своїх найбільш небезпечних місцях „превентивною війною“ його керманичів. І як історич-

ний прецедент, як незаперечний документ шелестить знова своїми пропертими, кровю залитими листками ся двомісячна історія державного життя паризького пролетаріату, який серед усіх несприятливих умов, серед усіх обставин, які він зарані мав проти себе, встиг все таки записати на цих листках, що він міг і що він може.

Розуміється, паризький пролетаріат не був приготований до сеї ролі. Се прекрасно доведено всіми критиками Комуни, і тут нема що споритись. Дивно, коли б він міг бути приготованим під всевластним пануванням буржуазії, під пятою Другої Імперії, і взагалі се дуже сумнівно, чи де і коли-небудь владущі верстви, оскільки матимуть в своїх руках керму, дадуть зможу трудовим масам дозріти до провідної ролі й узяти її в свої руки „без гвалту і крику“. Різня, задана паризькому пролетаріатові в 1848. р., випустила з нього кров дійсно ґрунтовно, і весь пізійший режим імперії мав не інше завдання, як те, щоб не дати їому прийти знова до сили. Пролетаріат III Республіки роспоряджав дійсно дуже скромними інтелектуальними силами. Але він відчував також всю критичність хвилі, коли, республіка, проголошена ним, „паризькою улицею“ в вересні 1870. р., попала в курателю Тіера і його компанії, що поставили завданням позбавити її, сю нову республіку всякого змісту — зробити з гасел великої революції просто нову декорацію для старих застінків і розправ буржуазного режиму, — як се дійсно і сталося з їх тріумфом, і святі літери *L. E. F. (liberté, égalité, fraternité)* стали впівскою поліцейських участків вязницею.

Пролетаріат знов сих людей і знов, бачив, відчував, що з хвилею, коли буржуазна фронда дохопилася керми, завдяки їому, паризькому пролетаріатові, зараз її дійсною провідною гадкою стала не оборона Франції від Німеччини, не знищене бонапартівського режиму, не закріплене демократії, а знищене „паризькою улиці“, сього привиду, небезпечного для доброго сну і „обміну матерій“ правлящої верстви. Знов, що вона не заспокоїться, поки не повторить над сею „улицею“ червневої різни 1848. р. — раз тільки вже побачила, що ся улиця виявила познаки життя. „Республіка мусить бути консервативною, або її зовсім не буде!“ Се політичне гасло Тіера і всіх правлящих кругів III Республіки, було сказане пізніше, але воно відчувається в поведінню всіх цих „республиканів“ від перших кроків в республіці, і паризький пролетаріат, не вважаючи на всю слабість і неприготованість, не завагався прийняти виклик на бій, кинений їому сими „консервативними республиканами.“

Боротьба була нерівна, і пролетаріат мусів її програти. За спиною Тіера стояла не тільки побідоносна Прусія, великий майстер Біスマрк, прусське юнкерство, але й усі консервативні, всі буржуазні круги світу, котрим треба було, щоб примара пролетарського повстання була знищена, заточана, загнана назад до своєї ями, і вбіто її осиковий кілок настільки твердий, аби можна було бути безпечним інтересам „цівілізації й моралі“ на якийсь час. Единому буржуазному фронтови, обединаному „святою солідарністю“ в інтересах сих найвищих дібр людства, пролетаріат не міг противставити ні одности акцій, ні одности думки. Він не мав ніякого конкретного пляну соціальної реформи, приймаючи пакинену їому війну з „версалізмом“. Він хотів тільки забезпечити себе від мож-

ливого повороту, під тим чи іншим титулом, зненавидженого режіму імперії, хотів, щоб нова республіка була „соціальна“, а не консервативна, щоб вона шукала способів для утворення більш справедливого і розумного соціального ладу, а не служила закріпленню позицій владуючої буржуазії. Тільки в процесі самої праці, творчої, правлячої роботи він міг знайти себе, усвідомити ясно свої потреби і намацати дороги до їх задоволення.

„Робітнича кляса не вимагала чуд від комуни,“ — писав Маркс в своєму маніфесті (виданім іменем інтернаціоналу) під свіжими вражіннями її погрому. Вона не пробувала заводити дорогою народів декретів ніяких готових і вироблених уточій. Вона знає, що на те, аби визволитись і добитись вищих форм життя, котрим перегорожує дорогу своїм економичним устроєм сучасне суспільство, йї, робітничій клясі, прийдеться ще витримати довгу і завзяту боротьбу, пережити цілий ряд історичних процесів, які зовсім змінять як людей, так і всю обстанову їх. Вона не домагається здійснення ідеального, вона хоче тільки визволити елементи нового громадянства, які розвинулись серед розкладу буржуазної суспільності.“

Конкретні, елементарні питання біжучого дня — як доля національної гвардії, право гвардистів на прожиточний мінімум, доля кваторионаміців і всіх довжників буржуазії, котрим нове правительство республіки представило шіж до горла, — пхнули паризькі маси до діктатури. Організація рад салдацьких депутатів національної гвардії послужила першою підставою нової організації. В програмовій роботі стрічалось кілька відмінних течій: революційний комунізм блянкістів, — більш рішучий і агресивний, — мирний мутуалізм і федералізм прудонівців. В їх боротьбі і конкуренції мусіла поволі визначитись середня лінія комунальної політики. Готової формулі і програми акції не було для сього не передбаченого моменту, для таких несподіваних обставин. І противники комуни, розуміється, мають всяку рацію критикувати загальний і мало конкретний характер її декларації. —

„Париж працює для цілої Франції, своюю боротьбою і жертвами приготовлюючи правдиве моральне, політичне і економичне відродження, славу і добро цілії Франції.

Чого добивається Париж?

„Признання і закріплення республіки, єдиної і однієї форми правління згідної з правами народу, правильним і свободним розвитком громадянства.

„Повна суверенности комун, поширеної на всі місцевості Франції, яка забезпечує кождій містині нестісненість її прав і кождому Францу зовнішнє використання своїх здібностей і можливостей, як людини, громадянина і робітника.

„Повна сувереність комуни обмежується тільки таким же правом сувереність інших комун, котрі приступлять до союзу, і спілка їх сліпить французьку одність.

„Комуні належать такі основні права: Ухвалювання комунального бюджету, доходів і видатків, накладання і касованих податків, уставлює і провадження громадських урядів, організація судівництва, поліції, звітності, завідування маєтками, принаджними до комуни. Призначування

вибором або конкурсовим іспитом всякого роду властей і комунальних урядників, під умовою відповідальності і повсесчасного права відкликання. Повне забезпечення індивідуальної свободи, сумління і права на працю. Постійна участь громадян в комунальних справах через свободний вияв їх гадок, свободну оборону своїх інтересів: комуна гарантує такі вияви і вона одна тільки уповажнена наглядати і забезпечувати свободне і правильне користування правом зібрань і публичності. Організація міської оборони і національної гвардії, котра сама вибирає своїх начальників і сама одна пильнує утримання спокою в громаді.

„Паріж не хоче більш нічого що до своїх місцевих прав — під самозрозумілою умовою, щоб в центральнім органі, — делегації федерірованих комун здійснялись і практикувались отсі принципи. На підставі своєї суверенності і свободи діяльності, Паріж застерігає собі переведене у себе дома по своїй волі й гадці, як того добилась його людність, таких адміністративних і економичних реформ, які могли б сотовріти умови, здатні розвинуті і поширити освіту, продукцію, обмін і кредит, узагальнити владу і власність відповідно потребам моменту, бажанням інтересованих і зробленим досвідам . . .

„Комунальна революція, розпочата народнім переворотом 18 березня, розпочинає нову еру експериментальної, позитивної, наукової політики. Кінець старому світові правительства, духовенства, мілітаризму, буржуазії, експльоатації, лихварства, самовластя і прерогатив, котрому пролетаріят завдячує своє поневолення, а вітчина своїй пещастя!“

В сих фразах, котрі я вибрав з сеї декларації, противники Комуни пробували докласти її безпілановість і навіть ідеїчну імпотенцію. В дійсності вони свідчать про те, що автори декларації не були шарлатанами і демагогами, раді вимахувати паперовими панацеями, а честні люди, свідомі всеї відповідальності своєї ролі, які сумлінно в тих незвичайно трудних обставинах, в хаосі подій намацували конкретні способи наближення до поставлених завдань, не хвалячись посіданням готових програм. Маркс в своїм маніфесті дав такий коментарій сій роботі:

„Виклик: нехай живе соціальна республіка, котрим паризький пролетаріят привітав лютову революцію, виявляв неясний порив до республіки, яка б усунула не тільки монархичну форму класового панування, але й ~~саме~~ се панування. Комуна і стала ясною формою такої республіки.

„Комуна сформувалась з членів ~~магістрату~~, вибраних секціями Паризькою загальним голосуванням. Члени її були відповідальні і відкличні. Більшість їх були, розуміється, робітники або відомі оборонні робітничої класи. Комуна була інституцією не парламентською, а робітничою. і сполучала в своїх руках владу екзекутивну і законодатну.

„Паріж дістав змогу противитись Вéрсалеві тільки тому, що ~~та~~ звільніла його від армії, котру заступила національна гвардія, ~~сформована~~ в головнім з робітників. Сей припадок треба було перетворити в явище постійне, і тому першим декретом комуни був декрет про ~~своє~~ ванне регулярного війська і заміну його озброєним народом.

„Поліція, дотеперішній знаряд державної влади, була заарештована і позбавлена своїх політичних обовязків і перетворена на відповідальну

і відкличний кождої хвилі апарат комуни. Теж саме сталося і з урядниками інших відділів адміністрації. Публичні уряди перестали бути приватною власністю креатур центрального правительства. Не тільки міська управа, але вся ініціатива, яку мала держава, перейшла до комуни.

„Знищивши регулярну армію і поліцію, сі засоби матеріальної силі старого уряду, комуна негайно забралась до знищенння власти духовенства — засобу духового поневолення народу. Вона декретувала експропріацію церковних маєтків і позбавлення церкви всіх її доходів. Ісі роди школ, визволені від впливів церкви і держави, відкрито народові фесилатно. Шкільна освіта ставала приступиною кожному. З науки здіймались кайдани, наложені на неї клясцями забобонами і урядом.

„Судів позбавлено тої фіктивної незалежності, яка тільки маскувала їх підлеглість усім урядам, які наступали одні по одним. Як усі інші комунальні уряди, вони стали виборними і змінними.

Комуна паризька мала служити взірцем для всіх великих індустріальних центрів Франції, і коли б комунальний режим закрішився у Парижі й усіх другорядних центрах, старий режим і на провінції устушився б перед самоврядуванням продукційної верстви. В короткім начерку національної організації, котрого комуна не мала часу розвинути в деталях, говориться виразно, що комуна повинна стати політичною формою пайдрібніших осель. Орудування спільними справами сільських громад мало перейти до збору делегатів, які мали збиратися в головнім місті округа, а сі окружні збори мали посыпати своїх представників до національного збору в Парижі; сі делегати могли відкликуватись, кождої хвилі її мали докладно триматись інструкції своїх виборців. Нечисленні, але важні функції, які зіставались для центрального уряду, мали бути не знищені — як то явно набріхували вороги комуни, — а передані комунальним, вповні відповідальним функціонерам. Комуна не руйнувала, а організовувала одність нації: ся одність мала стати чимось реальним тільки з скасованням державної влади, яка удавала з себе презентацію сеї одности, а хотіла бути незалежною від нації, стояти над нею, являючись паразітом на її організмі.“

Не продовжую сеї яскравої і влучної характеристики, відповідно спопуляризованої тільки комуністичними письменниками останніх літ. Хто мав нагоду вдуматися в неї, того програма комуни, начертана Марксом, вражала не бідністю і поверховістю свого змісту, як старалася вмовити апельгети побідоносних версальців, а навпаки, глібиною і доцільністю, з котрою вона, при всій своїй простоті й елементарності, підходила до розвязання основного завдання моменту — повороту від безвихіднихечностей індивідуалістичного режиму і клясової держави до „узагальненії власти і економічних дібр.“ За своє коротке існування, напружене перед усім силами свої на боротьбу з наступом версальців, на голові безконечно тяжку організаційну роботу для задоволення чиніншнього дня, — сей неспідготований, невироблений пролетаріят чудові конструктивні здібності. Як у людині в момент смертії небезпеки обострюються здібності і розбуджуються пераз вности, котрих ніхто у неї не підозрівав, так у сім людським колекціоненім його „мозком“, паризькою інтелігенцією, і навіть колиш-

німи проводирями (атже такі навіть люде, як Люї Блян, стояли в лавах його ворогів!), відживав інстинкт колективності, солідарності, універсалізму, приглушеній і ослаблений віковою розкладовою роботою індивідуалістичного режиму, і клав свою печать на ті скромні роспорядження, і реформи, котрі встигала робити паризька комуна в сім вири турбоз про минішній день. І дуже правдоподібно, що те в чим критики добачали її слабість і безвиглядність — що вона не стояла в повній і нероздільній власти одної партії, одної доктрини, одної програми, а що в ній спирались і конкурювали різні ідейні течії, різні напрями, тільки дуже загально обеднані спільним потягом до повороту від капіталістичної анархії до здоровіших і справедливіших форм господарства і соціальної організації, — власне се було одною з причин, які давали сю широту і універсальність скромній по сікльності і незвичайно цінній в своїй якості творчій спадщині Комуни.

Не тільки своєю моральною висотою і громадським героїзмом, котрих не можуть заперечити їм навіть найтяжіші її вороги, але і шпротою своєї гадки і геніальною простотою підходів до реалізації своїх принципів провідники Паризької Комуни записали свое імя на почесних сторінках історії боротьби людства за кращу будущість.

Позаторішнім літом, коли буржуазний Париж гіпнотизував себе тріумфом побіди над своїми переможцями 1870. року, одного недільного ранку пішов я на кладовище Пер-Ляшез поклонитись могилам комунарів, розстріляних на нім в 1871. р. Тим часом як космополітична публіка товклась коло раскішного мавзолея, яким „ресурсиблик без республиканців“ ушанувала свого фундатора — Тіера, „того що боровся з Бісмарком“, як пояснював якийсь казъонний провідник-інвалід, а сентиментальна молодіж відвідувала гробовець героїв середньовічної легенди Абеляра й Ельоїзи, — я розпитав дорогу до пустопорожнього кута отверженців, очевидно, умисно полищеного в своїм занедбанім і безрадіснім вигляді правлящими кругами Парижа. Сівши на одкосі під рудою „стінкою“, під котрою впали сі невідомі переважно борці за „моральне, економичне і політичне відродження“ світу, довго роздумував я над паралелями сеї першої Комуни, і тої другої, яка в 46 літ по її розгромі підняла паново червоний прапор і провела новими методами свою боротьбу, навчена досвідами 1871. року, з твердою постановою не повторяті помилок своїх попередників, а засоби і методи, котрими світова буржуазія зломила пролетаріят в 1871. р., повною мірою використати на зломанні її самої для забезпечення сим разом перемоги пролетаріату.

Революція і сим разом застала пролетаріят не приготованим. ті представники буржуазної мудrosti, котрі мріяли повторити діло сальців і дати світові ще одну „ресурсиблик без республиканців“ разом помилитися в своїх рахунках. Вони стріліся з людьми, добре витвердили науку, дану пролетаріатові папа Тіером, не перевів ні титли, ніже коми і, рішившись поборотись з буржуазією збросю, виявили таке ж майстерство терора, таку ж холодну жорстокість і вираховану безвиглядність, — ті прикмети, які буржуазія оцінила в панії Тіера, як вияв державного уздібнення кляси, покликаної і упра-

неної до правління і повелівання, і за сі прикмети помирилася з III Республікою.

Тепер уже не знайшлось тих висміяніх нею „мрійників-дурників“ 1871. р., що стерігли в підвалах державного банка буржуазні міліарди від роstrати, так що під пануванням пролетаріату вони зберігались певніше, ніж стерігли б їх версальці, — як висловлювавсь оден з істориків комуни, — на акти насильства пускались тільки під натиском версальської провокації, а коли такої провокації не було, — свободно пускали на чотири вітри прихоплених агентів старого режиму, даючи їм змогу ще раз віддати свої талани новим панам ситуації на приборканне трудящого люду. Не було тих ентузіастів, що на міністерських посадах, обертаючи міліонами, вдоволялись старою платнюю конторських писарів, а своїх жінок посылали по-давньому на роботу. Сеї потіхи нові комуністи не дали вже буржуазії; вони виступили з усім маєстатом владущої кляси!

Ми, котрі думаемо, що колективізм не осягається формальним зрівнянням і касуванням старих установ, що він не може бути декретований, а тим менше — накинений насильно, а вимагає певного морального, психольогічного потягу до солідарності і „універсальності“; ми, перевонані, що соціалізм для того, щоб бути живим і активним творчим елементом життя, мусить мати в собі сильний елемент етичний, — ми, розуміється, з трівогою мусимо дивитись на методи насильного откроювання соціалістичного устрою, на звязування з ідеєю соціалістичного режиму системи терору і реквізіцій. Ми можемо серйозно непокоїтись, що надуживання методів буржуазного, клясового панування, бюрократичного правління, вжите на закріплення соціалістичного ладу, може самим серйозним способом компромітувати соціалізм, комунізм, комуну і т. д., як тому й бачимо де-які познаки. Можемо боятись навіть, що сі гасла з-під нинішньої комуністичної диктатури можуть вийти далеко більш ослабленими і розбитими, ніж після версальського терору 1871. р.

Ми можемо думати, що комунисти 1871. р. більшу прислугу робили своїм гаслам своїм соціалістичним романтизмом і ідеалізмом, ніж комуністи 1917. р. своїм мудрим сверх-реалізмом; що нинішня сектантська виключність і нетolerантність до соціалістичних не-комуністичних партій ослаблює успіхи комунізму більше, ніж ідейна неоднородність Паризької Комуни.

Але буржуазія, котрій не обовязково журиється інтересами соціалізму і колективізму, — та мусить склонити голову перед нинішньою комуністичною революцією й її провідниками, як людьми, котрі здали „відлично“ державні іспити по версальським щіручникам 1871. року і вповні доказали свою уздібненість перейняті від неї владу з огляду на виявлену здібність орудувати її методами ще з більшою безоглядністю і силою...

Такі гадки переходили у мене в голові, коли я сидів два роки перед рудою „стінкою“ Пер-Ляшез і виполовілими червоними вінців, розвішаних по ній на цвяхках в останню річницю.

Історія оправдала паризьких комунарів в повній мірі. Вона показала, що при всій „неприготованості“ своїй вони вірно відчули червоне гасло людського життя — „колективізм“ і „узагальнення“.

Всі обективні дані були проти негайної реалізації цих гасл. Але з нетерпливістю предтеч сі люди приступили до їх реалізації, не рахуючися з її труднощами, і їх діло не було марним, — як не бувають звичайно марнimi жертви предтеч.

Нова комуністична революція довела повну реальність провідних ідей Паризької Комуни і своїми контрастами підняла на високий постумент мрійників 1871. р. Її двомісячний „експеримент“ зістанеться одною з світлих сторінок історії людства й його потягів до кращого життя.

19. квітня 1921.

Мик. Шраг.

Начерк основ і форм сучасних та майбутніх поєднань держав^{*)}.

IV.

Схарактеризувавши сучасну державу, як власність кляси власників, вказавши, що „соціалістична революція не тільки перетворює внуtriшню економічну і політичну будову держави, але вона корінним способом змінює й характер існуючих між ними взаємин“, автор (Х. Раковський) зупиняється на взаєминах капіталістичних держав, в яких бачить конкуренцію та антагонізм, що робить їх союзи тимчасовими та нетривкими **).

Пролетарські державні поєднання матимуть інший зміст. Їх „кордони перестають мати політичний характер, перетворюючись в звичайні адміністративні межі.“ „Тенденція соціалістичної революції — політичний і господарський централізм, тимчасово в формі міжнародної федерації.“

Автор не виясниє в статті, що він розуміє під політичним централізмом. Звичайно, гасло Міжнародної Федерації Сов. Республік — це гасло централістичне. На місце сотні держав Європи і Америки соціалізм стремить збудувати єдину федерацію їх всіх. В цьому і є політична централізація.

Ми також на місце самостійних, роз'єднаних республик б. Росії хочемо, і то в найближчому часі, створити соціалістичну федерацію їх.

Це знов-таки стремлення, тенденція до політичної централізації. Того, що в такому смыслі тенденція соціалістичної революції до політичної централізації дійсно помічається, ми не заперечуємо, і другий бік медалі. Все залежить від того, як мислити цитичної централізації. Чи вона — довільне та добровільне погодження різних державних чи краєвих одиниць на концентрацію управлінських функцій у єдиному керуючому центрі, чи вона

^{*)} Ця частина статті через технічні обставини друкується скороche.

^{**)} Треба зауважити, що останнє твердження не зовсім справедливе. Згадати хоч би дуже тривкі і зовсім не тимчасові федерації європейсько-американських держав.

зильне відірання у місцевих органів їх політичних прав, зведення прав органів цих до безправності і підчинення їх диктату свавільного центру, який не рахується з особливостями місцевих умов, а виключно з інтересами власними — це треба було б виявити Раковському.

Сучасна революція виставляє дійсно льозунги політичної централізації. Але ще не присів час для переведення такої. Навпаки, тепер спостерігаємо поруч з централізаційною ще й іншу, децентралізаційну тенденцію. На прикладах ми вкажемо нижче, в чому саме добачаємо її. Що ж до Раковського, то про його погляди на те, яким шляхом мусить провадитись (іменно, провадитись, а не йти) політична централізація, то про це можемо мати уявлення не з статті, котра не дає нам відповіді на це питання, а з практики тої партії, найвищим репрезентантом якої він являється на Україні — РКП. Прикладами ж централізаційної політики РКП можуть бути: політика її що-до „окраїн“, політика в Інтернаціоналі, організація самої РКП та її краєвих відділів і т. д. В дійсності принцип політичної централізації в житті РСФСР обернувся в диктатуру однієї партії, що походить до того ж від пануючої нації. В кожному разі, політичний централізм при неузгладненню і неподгаженню його з його ж антітезою — політичною місцевою децентралізацією може стати замаскованою формулою дуже небезпечної всевладного диктату бюрократичного центру; формулою, яка при такому її трактуванні цілком побиває принцип волі суверенних національних радянських установ, від найнижчих до найвищих включно, а тому бе самому радянському принципу. Це інші, коли до міжнародної соцієдерації ще далеко, а існують гегемонія капіталу в буржуазних державах та московських комуністів в соціалістичних країнах б. Росії, в цих станах приводить до: а) призначення з Москви урядів кожній „сувереній“ совітській республіці, в) призначення їм своїх ревкомів, с) пепреслідування Москвою національних комуністичних і лівих соціалістичних партій (УКП, УПСР) і т. п.; це для сучасного менту — політичний терор однієї партії, в яку... як член її центрального комітету, входить автор цитованої статті. Раковський, очевидно, не хоче ставити цих крапок над і, тому і не пояснює точніше свого розуміння фрази про „політичний централізм“ тимчасово — в формі „міжнародної федерації“, тому, майбутнь, він не згадує і за те, як знаменито цю політичну централізацію що-до „областей“ Росії намічено в конституції її.

З ріжких тверджень автора вірпе те, що тенденцією соціалістичної революції є господарчий централізм (і то не „тимчасово“ М. Ш.) формі всесвітньої федерації. Що ж до політичного централізму, якого розуміє РКП, то такий дійсно уже і тепер помічається величезних розмірах, однаке не як вимога чи близьча тенденція соціалістичної революції, а як практика самого автора, то „суверенного“ українського радянського уряду та Р. Ком. Партиї. Правдально: сама революція, а не особи з РКП чи КП(б)У, якою насильно впроваденою тенденцією весь час бореться склади: пролетаріят та селянство України, Туркестану, Татарії, руси, Латвії та інших існувавших чи ще існуючих радянських республік б. Росії). Також за кордоном іде в соціалістичному рухови

боротьба проти сучасних централістичних тенденцій Москви, тенденцій-примусів. Досить хоч би згадати дебатування соціалістичними партіями Зах. Європи умов вступу до III Інтернаціоналу, т. зв. „дводцяти одного пункту.“

Це видко також з цікавого документа — листа італійських соціалістів (і комуністів) *), який свідчить, що ці зовсім не стояли на думці визнання політичної централізації а la практика Раковського та його однодумців.

На нашу ж думку, ця остання, в формі, в якій її проводять рос. большевики, в разі, коли вони не зрічуться її на користь тої повноти прав кожної національно відзначеної від других трудящої людності, яка стоїть в їх програмі, не тільки далі гальмуватиме хід соціалістичної революції, але причиниться, можливо, до загуби всіх здобутків.

Зупиняєсь трохи довше на статті Раковського, бо вона єдина в своєму роді і відповідає темі моєго докладу.

„Утворення цеї федерації“, каже автор: „розуміється, не може з'явитись наслідком одного розчерку пера, але є результатом більш чи менш довгого процесу позбування партікуляризму, всіх демократичних і національних забобонів, наслідком взаємного ознайомлення та взаємного пристосування.“ Підписуюсь обома руками під цим виявленням процесу переходу до соц. федерації. І було б добре, як би сам Раковський додержувався в своїй діяльності висловлених ним цих думок. В. дальному він пробує дати теоретичне вияснення форми федерації Росії та України. Основа її — „договорні відносини“ (конфедерація? М. Ш.) Федерація має спільні народні комісаріати: військовий, шляхів, фінансів праці, почти та телеграфів, вищу раду народного господарства. окрем в обох республіках наркоми: земельний, освіти, внутрішніх справ, соціального забезпечення, народного здоровля, харчових справ, роб.-сел. інспекція та чрезвичайна комісія. Не вдаючись в критику цілком не відповідаючих дійсності і неправдивих тверджень, як про спільні комісаріати (бо ми вже бачили, що всеросійські комісаріати обіймають рішуче в сі галузі управління федерації), так і про „українські“ комісаріати (які на ділі являються московськими областними емісаріятами), наведу лише цікавий факт, про який пише автор „взаємин“: „рада народних комісарів (українських М. Ш.) нині складається з Нар. Комісарів Укр. Соц. Республік і з у поважнених усіх обєднаних комісаріятів. Останні мають право рішаючого голосу на рівні з українськими комісарами.“ Коли взяти на увагу що ніяких обєднаних комісаріятів не існує, що їх в дійсності замінюють московські комісаріати, що, таким чином, право рішаючого голосу в українському уряді мають представники іншої держави та фактичні емісари тої ж держави, то картина взаємин уявляється дуже ясно. Чи не взаємини рівних з рівними?

В самих теоретичних міркуваннях Х. Раковського (поміж їх протиріччя з російською конституцією) можна додбачити також знущаність. В них змішано докупи елементи федерації (собутзана кон-

*) Див. кн. В. Мазуренка „Економічна самостійність України в числі Віденсь-Київ 1921. ст. 44.

туція), конфедерації (союзний договір) та простої автономії чи самоврядування (бо, по словам Раковського, ще в дійсності не існувало ні федерального договору, ні конституції). Але натомісъ існував московський уряд, який надсилає своїх уповноважених з рішаючим голосом представників до „уряду України“). Негація Раковським існування федеральні конституції чи договору через кілька рядків по тому, як він доводив, що основою федерації являються договорні відноси и, розбіжність міркувань Раковського з положеннями „основних законів“ Федераційної Росії, сама нерозбериха що до питання про федерацію в них, — все це не дає нам можливості вивести поняття про форми новітньої соціалістичної сполуки держав з тих юридично-правових і літературних джерел нового життя, які ми досі розбирали. Стільки в тих джерелах протиріч: в термінології, поняттях та змісті, що до всіх них можна дійсно прикладти сказане т. Шрейдером про сов. конституцію 10. VII. 1918.: „П. Стучка вірно назвав її (конституцію М. III.) „конституцією горожанської війни“. Ще вірніше було б назвати її „діспозицією большевицької атаки.“ Її часовий, лагерний, похідний характер.. — кидається в очі навіть при поверховому читанні“.

Важко сказати, чого більше в розібраних джерелах: великих хиб чи глибоких протиріч . . .

Проте ще кілька уваг про модерні комуністичні погляди на взаємини поміж соц. державами.

Вже на початку статті Раковського здібаемо ми думку про те, що „відносини міжsovітськими державами корінним способом ріжняться від взаємин між буржуазними державами“. Думка справедлива, але другу думку про те, що „цеї системи федеральні зносин (системи, яку пропонує Раковський М. III.) не можна вважати ні закінченою, ні досконалово“, рахуємо ще справедливішою . . .

„До самого питання про федеральні зносини, каже він, ми не підходили до іматично, бо ми ніколи не думали, що державні відносини взагалі і зокрема взаємини міжsovітськими республіками можна створювати на основі априорних абстрактних засад. Федеральну конституцію (яку? М. III.) диктувала сама необхідність, узгляднюючи вже пережитий державний досвід.“

Тут нове розходження теорії Раковського з фактами життя: російська конституція збудована в розібаній частині своїй саме на основі априорних, абстрактних засад: вона оголосила федерацію Росії з гори і заздалегідь, ще до народження навіть контр-агентів федерації.

Коли після згадки автора про федеральну конституцію читач довідується, що такої, власне, ще не існує, бо, не дивлячись на „необхідність“ її, „подрібної конституції федеральніх органів, себ-то обеднучих українські та російські комісаріати, ще не виправдано“; коли далі читаемо: „російський центр, виконавчий комітет призначив склад комісії, котра повинна була зайнятись виробленням федеральнії конституції, але, на жаль, наслідком командировок відновідальних членів комісії на військову і політичну працю по-за Москвою, вона не могла приступити до виконання свого завдання, і федеральні взаємини встановляться від випадку до випадку без-

посередніми угодами між обома правительствами“, то, зрештою, так і не знати, чи є, чи немає федерації конституції Росії. В кожному разі, в товмаченню Раковського її ніби заміняють угоди від випадку до випадку.

І він має рацію: взаємовідносин, заснованих на волі та вільних рішеннях контрагентів російської федерації, немає. Правний стан міждержавний в РСФСР заснований виключно на тому керуючому елементі, який був основним і єдино дійсним в старому державному праві: на праві сильного. А вже в залежності від вигод того сильного даються, приписуються норми від випадку до випадку. Ось чому ми знаходимо таку силу ріжниць, ріжноголосиць та себе взаємно виключаючих тверджень, як в памятнику російського соціялістичного права — конституції РСФСР, так і у модерного комуністичного державовіда та теоретика Х. Раковського.

Внесені в соціялістичне державне та міждержавне право елементи сили та диктатури, (до того ж на практиці зовсім не всіх трудящих) на мові Раковського — політичний централізм, необхідно витворюють мішанину понять і термінів: самостійності, федерації, конфедерації і автономії — на словах, відносин кольоніальної залежності та фактичної окупації — на ділі, яку подають поневоленим пролетарсько-селянським націям, визволяючи їх від „подвійного гніту“, проводирі звиклої до панування нації, соціялістичної, комуністичної проводирі якої і досі не можуть поズавитись ідеї поетично-комуністичного панрусізму *), та котра в політиці перетворюється в централізоване „панрусотяпство“.

V.

Я спробував уяснити, які „взаємини“ існують нині між соц. республиками б. Росії. Така сполука соц. держав, яка є в Росії, існувати, як соціалістична, не може і не буде.

Але що ж натомісінь прийде. За яку форму сполуки для них мусимо боротись?

В УПСР справа федерації викликала завжди велике зацікавлення. Тому не дивно, що їй належить почесне місце і в ідеологічній структурі нашого програму. Але й у нас це питання не остаточно вияснене. Так, говорючи раз-у-раз про федерацію, ми вживаемо цей термін, уявляючи собі під тим конфедеративні відносини. Інколи говоримо про самостійність України, вкладаючи в це поняття лише поняття суверенитету українського трудящого люду. В далішому викладі я зроблю спробу внести більшу ясність в цю справу.

Почину з накреслення нарису бажаного ідеального типу державни поєднань для періоду соціалістичних радянських держав, заснованих на класовому принципі.

Хоч такий бажаний ідеальний тип на перший погляд неначе може бути підведенений під фразу Раковського про догматично, „на основі априорі абстрактних засад“ вироблений взірець федерації, але в дійсності

*) Див. „Скіфи“ Ал. Блока і др. твори комуністичних поетів і літє.

не буде так, бо я постараюсь його вивести не з абстрактного теоретизування, а спираючись на державно життєвий досвід радянських республик. Маю на увазі не їх офіційне законодавство, а ті напрями і тенденції в розвою всього економічного, політичного та національного життя, які можна було в них спостерігти за ці три роки революції. З другого боку, зможу намітити бажаний тип соц. поєднань дають нам також не якісь абстрактні засади, а ті глибокі принципи: конечної необхідності визволення трудящих від гніту та визиску, знесення клясового, расового та національного панування, економичної доцільності і потреби соціалізації життя, на яких базується науковий соціалізм і які є його синтезою. Ця синтеза — це компас соціалістичного руху. Він допоможе нам і в наміченню шляху для новітніх форм порозуміння та співжиття поміж вільними народами.

Бажаний ідеальний тип поєднань соціалістичних держав мусить узгляднати слідуючі вимоги соціалізма: бути найліпшим в розумінню раціональної організації господарства та економії сил, часу і праці; давати певні гарантії збереження політичної та національної суверенної волі, як кожної людини, так і людських колективів — нації, держави, громади; бути дійсним та вірним обороноюм трудящих мас; безболізно та найшвидче привести до повної соціалізації життя і цілковитої озонації його від всіх старих пережитків буржуазно-капіталістичного устрою.

Відмести всі існуючі чи можливі непорозуміння та суперечності між трудящими різних держав та націй, з'єднати їх в спільну організацію для остаточного поборення кляси панувавших визискувачів і для перетворення і цих в різних собі працюючих, створити сприяючі умови для переходу до безклясового суспільства, сприяти найекономнійший централізації економіки — ось до чого мусить надатись новітня, міжнародна федерація соціалістичних держав, ось завдання, які життя ставить союзам радянських республик *).

*) Я розумію буржуазну державу, а так само і переходову соціалістичну, як панування однієї кляси над другими. Такими були майже всі держави, якіми знаємо з історії права. Але про існування неклясових держав наука також приносить нам дані. Проте такі держави, коли їх існували, то лише в часи родового устрою суспільства (так держава Іпрокезів була, безумовно, державою усіма її елементами: територією, народом, державною владою, а одночасно не знала клясового панування). Для сучасності, однаке, родовий устрій є пережитком, який ще десь і існує у австралійських, африканських чи американських племенах, але в науці державного права при трактовці сучасних державних форм їх не може прийматись на увагу, як істину чаєвого часу форми. Коли я вживаю термін „бездержавного суспільства“, то розумію під ним те суспільство, яке прийде в майбутньому на зміну сучасному і яке, безумовно, творючи державу і в майбутньому, творитиме її одначе вже не на базах клясової. Держава, як організм та організація з примусовою силою, на мій погляд, ніколи не відімре. Примус є однаке лише безклясова, соціалістична демократія, всі разом над дим. Цю майбутню соціалістичну державність я називаю ідеальною соціалістичною державою. Державу ж часів диктатури пролетаріату та трудящого суспільства можна називати лише переходово-соціалістичною. Справжній соціалізм (комунізм) повстане тоді, коли до влади прийде соціалістична демократія, то вісі працюючі, себ-то, знов-таки, взагалі в сі. Докладніший спинюсь цією в одній з слідуючих своїх розвідок.

Розвій революції показує, що поскільки для організації господарства окремих держав і всесвіту та для відновлення всіх галузів економичного життя знищених війною та руйницько-хижакським хохайнуванням капіталізму, необхідна централізація продукції в напрямі вироблення загального і спільногоплану її, обов'язкового до виконання кожним членом, я б сказав, всесвітньої комуни комун, постільки, з другого боку, непотрібним, небезпечним та в значній мірі злочинним проти революції з'явившем є економичне, а так само національне чи політичне підпорядковання одним народом другого — слабшого, меншого чи менш культурного. Знов-таки досвід показав, що оскільки шкідливими для розвитку продукційних сил кожної держави являються старі економічні кордони, постільки шкідливим є і бажання (може часто несвідоме) провідників пролетаріату одного народу знищити разом з тими кордонами і всі національні, культурні і економічні особливості сусідніх народів-націй. Тому для уникнення самої можливості цього останнього, поєднання соціалістичних держав ні в якому разі не мусить мати стремління до повного злиття та нівелляції їх національних чи краєвих відмін. В них не повинні також мати місця елементи превалиції одної держави над другою. Економічна централізація в спільноті соц. держав мусить ґрунтуватись не на примусі слабших сильнішими членами поєднання, а на добровільний згоді всіх членів його переводити до життя той єдиний господарський план, в виробленню якого всі воно на однакових правах приймали участь і на переведення якого дали свою згоду. Єднотися соц. країни поміж себе можуть лише як рівні з рівними.

Коли ми спробуємо вкласти вище означені принципи в одну з тих форм державних поєднань, які існують, і на яких ми зупинялися вище то побачимо, що ні перша ні друга форма (федерація і конфедерація) не можуть вповні нас задовольнити. Стремління до найстіснішого і тривкого співжиття протилежить не стійкій по суті конфедерації. Але не суверенність та повна звязаність членів федерації загальною конституцією та спільними законодавчими і виконавчими органами, ці принципи так само не відповідають поставленим нами вимогам соціалістичного союза *). Тому, я гадаю треба з прикмет обох категорій поєднань вибрати всі ті, які не суперечать основним принциповим засадам соціалістичного співжиття держав та народів і які можуть бути зведені в єдину цілість, себ-то одна другу не виключають.

Доводиться констатувати, що ще не пришов час для входження великих націй в найстісніше зцентралізований союз з спільнішими народами без риску при тому загубити свою волю та повний суверенітет. Само, як в р. 1776, щоб уникнути можливості для великих штатів Америки під части під гегемонію великих, федеративний конгрес зупинився встановленню конфедерації поєднаних штатів Америки, так і нині,

*) Як я зазначив в згаданій вище своїй статті „Слова і діла...“: федерації буржуазної історії показують, що в них сильніша, більш розвинена нація або частина брала гору над слабшою та її собі підчиняла, а самі ліві. Небезпека цього не може зникнути одразу і в пролетарській федерації. Помірк. ст. 35 „Борітесь-Поборете“ ч. 2.

наймні на перші часи, мусять, на мій погляд, в союзах соціалістичних держав переважати принципи конфедерації. І знов-таки, находячи паралель в історії буржуазного державного права в зміні американської конфедерації на федерацію, можна майже з певністю сказати, що зі зникненням всякої можливості, всякої преваленції в спілці соц. держав одної з них над другими, тоді, коли державна організація кожної зокрема країни еволюційним шляхом стане підготованою до повної господарчої централізації і в міжнародіх межах, спілки держав наберуть форми дуже централізованих федерацій.

VI.

Революційне життя Росії і приклади з їого правотворчості доказують нам вірність таких передбачень. Коли російська конституція в своїх недекларативних частинах буде власне не федерацією, а просто єдину всеросійську державу *), в якій окремим країнам надано з гори дуже куцу автономію, то хід революції примусив російських комуністів формально та право визнати незалежність Литовської Совітської Республіки **), Совітської Республіки Латвії ***), Білоруської Республіки, Української, визнати „декретом“ Татаро-Башкирську Совітську Республіку †).

Про те, які вимоги ставив хід революції в національній і державно-організаційній справі російським комуністам свідчить і проект туркестанських рад, які вимагали саме організації співживуття сов. республик на підставах відносин рівних, суверенних, фактично самостійних республік ‡‡).

„Признавая, въ принципѣ, преимущества централізаціи, какъ метода управлениія, большевики должны поневолѣ сдѣлать уступку сепаратистскимъ стремленіямъ национальныхъ единицъ, ранѣе входившихъ въ единую и нераздѣльную Россійскую Имперію. Не дать — все равно возьмутъ. Лучше дать“. — Так означив в 1919. році ці вимоги, які ставило життя большевикам, цітований нами вище А. Шрейдер ‡‡‡).

*) В небажанню большевиків йти на уступки децентралізаційним тенденціям скіття очевидно грали головною роллю два психологічні фактори:

1. перейняття уявлення Росії, як многонаціональної, але єдиної з централізованої держави від всіх панросійських верств будь то правих чи лівих, чи на цьому пункті завше мали одинаковість в поглядах;

2. вплив централістичного способу думання таких коріфеїв наукового соціалізму, як Маркс і Енгельс. Відомі ж слід. слова Енгельса. — „Хто після обох французьких революцій з рр. 1525. і 1848. та після їх висліду може ще плести про федеративну республіку, тому дорога тільки до дому божевільних“. (Сел. війна, т. 125.)

**) Див. „сборник Узаконений и Распоряжений рабочего и крестьянского правительства“ N 98. стаття 1006. від 26/XII 1918.

***) Ibid. ст. 1005.

t) Ibid N 30. ст. 394. від 5/IV 1918. р. Декрет народнього місця рятува по національним справам. (М. Шраг.)

††) Про це докладніше див. нижче.

†††) Пояснююча замітка до його проекту конституції Соціал. Федераційної Совітської Республіки. „Республіка Советов“ Вид. „Скифи“, ст. 51.

Я не спиняюсь тут на характері визнання фактичної незалежності цих республик. Ці приклади важні тому, що вказують на тенденції перших часів соціалістичного життя до децентралізації, до самостійного устрою країн. Інакше, ледве чи прийшлося би фіксувати правно-юридичними формами „самостійність“ їх, яка, як це видно з усієї політики російських большевиків, з їх ідеольгії і з самої їх конституції, е для них цілком не бажаю.

Досі російські большевики далі формальних заяв не пішли. Ними вони ніби хотіли одурити життя. А не пішовши далі необовязкових для них декларацій і „признань“ — в цьому розійшлися з тенденціями революції в Росії.

Може якраз через це не існує тепер вже незалежнихsovітських Литви, Латвії, Білорусі, і, напевно, через це радянську Україну ще й досі руйнують громадянська війна та московська окупація.

Стреміннякоїнної нації розпочати і вести своє господарське життя властивих її країні умовинах, стреміння в самостійному життю загартувати свою національну культуру і своє „я“ мусить проте гармонізуватись з другою тенденцією соціалістичної революції, яку зазначили в згаданому листі італійські соціалісти в слідуючих виразах: „в конфедерації окремі республики (мусять бути) організовані на підставі вільних виборів, згідно з інтересами політичними і економічними усіх республик і коїнної“.

Аби додержати цього в соціалістичному союзі держав, ми мусимо ввести в його організацію одну з важливих ознак федерації.

Як її опреділює Елінек, федерація це „утворена з кількох держав, сувереніца держава, державна влада якої виходить від її окремих членів звязаних в єдине державне ціле. Вона уявляє державно-правне поєднання, яке встановлює над з'єднаними державами панування, участі в якому беруть однаке завжди самі держави, так що вони в своїн суцільноти панують або принаймні приймають участь в пануванні і в той же час, як окремі держави, з'являються в відомих відношеннях підвладднimi“.

Коли ми в це определення замісць слів „державно-правове“ вставимо „державно-трудове“, а панування будемо розуміти не в його статному смислі визиску працюючих мас, а як примус договірно-соціалістичної організації, який завше стоятиме до того під контролем цілого Соціалістичного Інтернаціоналу, то воно, якщоєднуєте принцип вільного самообмеження держав з принципом її міждержавної централізації, (поскільки на те є згода всіх), здається на майже цілком придатним для формулювання поняття майбутньої спільноти держав. Кажу майже, бо в цю формулу мусимо ще внести ті прикмети конфедерації, які можуть дати дійсні та певні гарантії того, що суверенітет союзної держави не вбе суверенітету держав союзу.

Але для вияснення того, як досягти гармонії суверенітету пооднакових держав в суверенітеті спілці їх, треба трохи докладніше спинити на тому, чим саме є суверенітет і що власне він при соціалістичній державності має означати.

VII.

В історії поняття суверенітету держави особливо яскраво виявилась службова роля науки права. В залежності від потреби надати суверенний (себ-то і необмежений) характер тій чи іншій пануючій владі, суверенітет трактували, як верховенство, найсильнішу дану від Бога чи від природи в державі силу, силу початку або князя-монарха, або церкви, або державної влади взагалі, або, нарешті, (в часи буржуазної демократії) — народа. Таке розуміння та пристосування його, переплутуючись, проходить через всю історію державного права. Тому і досі „навіть в сучасній теорії конструкція поняття суверенітета залишається неясною та заплутаною“. (Єлінек.)

Істоту суверенітета загалом, цілком справедливо для сучасного державного права розкриває К. Реннер*), коли говорить, що суверенітет держави „це не самовладство, не самовистарчаемість у власних межах, тільки право до експансії й обовязок до експансії, право і обовязок підбивати других“. Тому-то Реннер противник суверенітету держави чи нації, бачучи в ньому велику протилежність засадам інтернаціональної згоди їх. Він думає, що в „самій ріці є поняття суверенності основою і фетішем сього (міжнародньо-правного) анархізму“. Але мені здається, що він для майбутнього грутовно помилляється в сьому твержденню, надає поняття суверенітета виключно той зміст, який він має на увазі, а не пробує виявити ті зміни в ньому, які безумовно прийдуть при переведенню соціалістично-правових норм до життя, при базуванню права на засадах соціалізму.

Так, коли розберемось в минувшині, то прийдемо ще до дальше йдучих висновків, ніж Реннер. Хто був дійсним сувереном, „носієм державного суверенітету“ в царській Росії: Романов чи Гришка Распутін? Одна течія теорії права скаже — монарх Романов; друга — влада, держава; досвідчений політик — Гришка. А що може сказати соціаліст? Він відповість: сувереном в Росії в той час був всемогучий, все-владний, найвищий інтернаціональний суверен — його величиність — капітал.

Коли спробуємо зрозуміти суверенітет та його носія в „демократичній республіці“ Франції та деспотичній Росії в початку двадцятого століття, то в ріжких книгах державного права безумовно здібасмо відповіді, що в Франції сувереном є народ, в Росії — монарх, себ-то побачимо що з точки погляду буржуазного державного права не тільки не існує единого та вичерпуючого поняття, але що його і не може бути, бо ні оден правовід при буржуазному устрію (не соціаліст), не робив висновку, що суверенним при цьому устрію може бути і е лише капітал.

Візьмемо ще для прикладу могутню Англію, порівняємо її при спільніх умовах монархії в неспільностях — величині, могутності, силі хоч би з Бельгією, і знову при аналізі їх капіталістичного устрою побачимо, що і в них сувереном був і є — міжнародний капітал.

*) Д-р. Карл Реннер. Нація як правна ідея, й інтернаціонал.

Коли приймемо це на увагу, то цілком можемо погодитись з висновком Реннера, що „держава є сувереною державою наспльства, яка з людськості робить свою добичу, а з права — свою наложницю“. Але старий дійсний зміст суверенітету держави, проти якого так повставав Реннер, проти якого так повстає і І. Бочковський в своїй книзі, „Національна Справа“, не є абсолютном, придатним для всіх часів, його не можна брати та прикладати без змін до нових форм державного життя.

Революція 1917. року приносить надзвичайні зміни в розуміння права. Вона дійсно ставить до гори ногами всі старі поняття. Вона також внесе зміну та ясність і в поняття суверенітету держави, соціалістичної держави.

Суверенітет держави, самостійного, примусового та мирного панування полягає в тому, що це панування також „необмежене ніякою другою спілкою“ (Коркунов).

„Суверенітет означає“, каже Елінек, „негацію якої б то не було підлегlosti чи обмеження держави другою владою. Суверенна державна влада означає тому владу, яка не знає над собою ніякої вищої влади; вона є тому в той же час незалежною та верховною владою“.

Ці определення в часи капіталізму справедливо можна було б віднести лише до основ тодішнього державного устрою — капіталу, хоча прикладалось державно-правниками до його агентів — самих держав. Але зі зміною буржуазних відносин на соціалістичні з'являється можливість при-
мінення такого определення до національної соціалістичної держави. Звичайно, для повної гармонії мусимо зачекати приходу доби соціалістичної демократії, часів, коли цілком зільються в одноцільність трудовий народ — нація і держава. Проте і тепер для країн з радянським устрієм ми можемо сказати, що суверенітет в них це негація якої б то не було підлегlosti чи обмеження соціалістичної держави другою владою. Влада працюючого народу, його соціалістична держава не може підлягати примусу якогось зовнішнього чинника, вона може лише погоджуватись на добровільне підпорядковування своїх державних інтересів, інтересам всіх інших соціалістичних держав разом взятих, інтересам всього Соціалістичного Інтернаціоналу.

В буржуазній державі суверенітет являється дійсно фетішем, який виправдовував всю і всяку акцію держави і влади, фактично — всяку силу! Він в ідеї своїй був надправним, як зрештою в старому суспільстві і саме право було власне над правом і над моральню, бо все ставало правом, що було силой. „Річ дуже цікава та гідна уваги“, пише в своїй розвідці „Національна Справа“ І. Бочковський, „засаду суверенності нації проголошено як відомо, вже французькою революцією, але фактично її поширено тільки на державні нації.“

Ми цілком годимось з усіма критиками з часної ідеї суверенітету будь то держави, будь то нації. Ідея ця тепер возводить в принцип право плястука.

Але в соціалізмі вона перетвориться і матиме цілком інший зміст. Її ми розуміємо тоді так само, як розуміє протиставлену засаду суверенності: засаду державно-національної автономності І. Бочковський, коли каже, що: „в нашім державно-національнім розумінню

поняття автономії — яке зрештою зовсім не суперечить фактичному його змісту, автономія дослівно означає самозаконність та самоуправу *) — вона не лише що зовсім не обмежуватиме осяження національної незалежності всім народам, а в додатку ще — що особливо важливо з огляду на дотеперішній розвиток міжнародного життя в дусі засади: „війна всіх проти всіх“ — забезпечує здійснення інтернаціональної солідарності людства, реалізацію заповітної його мрії „в і чинного миру“, сеї вчорашиної утомі, сьогодняшньої можливості, а завтрашиної неминучності“ **).

Суверенітет чи „державно-національна автономія“ як її розуміє Бочковський, це в соц. будучині одне і те ж; слова ріжні, — зміст той же. Суверенітет людини це ії недоторкання воля самообмеження. Суверенітет нації — держави при соціалізмі — це „самозаконність і самоуправа“ її, яку підпорядкувати суверенітету колективу держав, їх союзу чи їх Інтернаціоналу може лише не в наслідок насильства, а як результат власної волі, сама суверенна одиниця. Суверенітет при соціалізмі тим самим позбавиться свого сучасного абсолютистичного характеру фетіша.

Майбутня держава, яка не буде якоюсь абстракцією, фікцією, самодавліючою „особою“, а суспільством, що в силу своєї початкової революційної влади і при допомозі соціалістичних організаційних засобів матиме панування над своїми членами, територією, і всіми середниками продукції, мусить рахуватись і з потребами всього світового господарства та добровільно вносити в нього данину від своїх національних державних скарбів. Суверенітет — негація всякого примусового обмеження влади соціалістичної радянської держави всякою іншою спілкою — мусить злитись з самообмеженням та з самозобовязанням її на користь Всесвіту. І чим більше тепер практика російського большевизму нищить ідею і факти державного суверенітету працюючих інших націй (в значній мірі і своєї), тим більше маємо ми основ і мотивів для збереження в поняттях соціалістичної держави і їх поєднань ідеї необмеженого права творити та упорядковувати своє нове життя згідно своїм рішенням, непідлеглим рішенням будь-кого другого, себ-то творити його суверенно.

Суверенність в нашому розумінні не має на увазі обов'язкового збереження самостійності. З цим гаслом як ідеалом соціалістам не по дорозі ***). Воно вносить лише плутанину в наше соціалістичне думання, бо обов'язково означаючи заховання кордонів, митниць і др. старих атрибутів „державності“ — з другого боку зовсім ще не дає

*) Курсів наш. М. Ш.

**) „Національна справа“ ст. 94.

***) На практиці тепер ми як противагу російським агресивним стремлінням мусимо разом з народом боротись за повну самостійність України від Москви. Федерація з нею тепер зводиться до того, до чого зводились і всі федерації буржуазних часів: до знищення національно і економично слабшого. Лише по зміні психіології, як у панувавших, так і у гноблених буде бажаною, можливою і потрібною федерація б. панувавших з б. гнобленими.

гарантій забезпечення справжнього суверенитету працюючих мас тої чи іншої країни, не „самостійність“, а самообмежуючу суверенність трудя-щого люду та його організаційної форми національної соціалістичної держави, і принцип переходу до вищої форми державного співжиття: федерації суверенних, соціалістично-радянських республик — це ми мусимо ставити, як основне з наших домагань і за це мусимо ми боротись.

Отже до вищеданого определення сполуки соціалістичних держав я знахожу необхідним додати ознаку суверенності їх в виявленому вище її розумінню.

Треба стреміти до того, аби верховне рішення окремих держав, організацій працюючих, набравши в такій організації, заснованій на дійсній волі та рівності всіх, нового, порівнюючі з буржуазними відносинами, змісту, разом з тим не було одначе джерелом національного партікулярізму, початком відділення себе від всіх інших соціалістичних державних витворів. Суверенітет, збережений окремими членами в союзі держав, не буде мати характеру страховки їх та гарантії яка дає їм легальну змогу в першу лінію хвилину позбавитись союзу, як тільки участь в ньому потрібуватиме від них якихось жертв*).

Такої „страховки“ може треба для періоду перехідної стадії соціал. державності. В часи ж дійсного соціалізму воша буде зайва, бо самий союз соц. держав буде базуватись не на силі примуса, не на принципах підлегlosti, а підвалинами його будуть: трудово-пролетарська спайка, спільність мети та інтересів всіх працюючих, товарицька поміч та добровільне підпорядковання інтересів частин трудового суспільства — інтересам всього суспільства цього найвищого вселюдського суверена.

Соціалістичні держави в своїх сполуках самі ставитимуть кордони свого верховенства — це, як я казав, мусить бути одна з важніших прикмет ества повітньої форми-типу їх союзів.

VIII.

Другим кардінальним питанням, що вяснює суть поєднань держав, є організація їх союзної верховної влади.

Я гадаю, що для соціалістичних сполук нам особливо треба подбати про те, аби при утворенню їх досягти координації добрих ознак федерації: постійності її, тіснішої сполуки, єдності організму, з конфедеративним принципом: суверенності кожного члена спілки. Радянська система дуже полегшує це завдання.

Союзна держава, як ми бачимо, сама по собі є державою, в той час, як союз держав не творить единого, загально-спільногого тіла, а лише є виключно союзом їх.

При перший формі ми бачимо федеральну союзну владу, яка стойть над всіма владами (урядами) поодиноких держав та має силу і засоби

*) Звичайно є жертви і „жертви“. Ми не лічимо жертвою хоч би односторонній допомоги витворами праці однієї країни другій. Це лише допомога братська. Але „жертвою“ будуть зренчення своїх національних або політичних прав і тих же витворів під знаком стороннього примусу. Про ці жертви ми і говоримо в тексті.

примусу над ними. Зі зникненням при соціалістичних відносинах в сякого примусу, заснованого на силі, і зі зміною старої цілі державних союзів (вигіднішої організації для видобуття надзварості, визиску творців цінностей — робочих і захисту своїх національних капіталістичних інтересів) на нову (найдоцільнішої організації продукції на соціалістичних засадах), питання про вищу, федеральну „верховну владу“, яка распоряжає засобами примусу, в такій (старій федералістичний) постановці відпадає. Воно не стоятиме тоді в площині існування суверенної влади союзної держави над несуверенними владами окремих держав союзу, а перейде в площину організації договірної та вільної централізації господарства в союзі держав, в першу чергу для переходових часів, в розумінні під цим спільного вироблення пляну продукції для окремих тіл союзу.

При обміркованні конструкції вищого союзного органу ми мусимо мати на увазі те, що чим далі усунення (соціалізація) буде заходить всі галузі життя, тим більше це останнє буде виявляти тенденцію до централізації. Тому союзний орган, очевидно, стремітиме до постійного поширення своєї компетенції, на рахунок все більшого підпорядковання своїм вказівкам та плянам керуючих урядів окремих держав. Цей процес, поскільки він буде не насильним та буде викликаний нормальним розвитком соціалістичних відносин, не повинен задержуватись в своєму ході націоналістичним чи краєво-е'гістичним партікуляризмом поодиноких народів.

Ось чому при обміркуванню бажаного типу новітнього союзу держав ми мусимо його зарані уявляти собі елястичним, здібним до прийняття можливих змін компетенції верховного федерального (союзного) органу в повищі розумінню.

Коли ми які не можемо згодитись з практикою насильної централізації в „союзі“ рад. республік б. Росії [яка виявляється хочби в тому, що майже всі розпорядження з центру (Москва) ідути на місця на Україну навіть безпосередньо, минаючи Уряд самої Україні], бо: а) це є не вимогою життя в напрямі його централізації, а лише виявом московського диктаторства на Україні, наслідком окупації Москвою „окраїни“ — кольонії; б) життя (як на то ми вказували вище) тепер, поки що виявляє скоріш тенденцію до тимчасової децентралізації в межах Росії *); і в) московські большевики є faktō ось уже три роки як нехтують дійсну суверенність українських працюючих мас та їх стремління до радянської державності; — то, натомісів, ми зовсім не повинні раз на завжди поставити меж компетенції центральної союзної влади, звести її до мінімума, а допускаємо, що в майбутньому можливо буде навіть і така згадана практика його зносин з місцями. Але, знов таки, буде вона соціалістично-правною лише постільки, поскільки буде результатом вільної згоди на те зацікавлених країн-держав.

Після цих заздалегідніх уваг ми спробуємо дати: 1. регулямін, на основі якого має, на нашу думку, базуватись вся організація феде-

*) Надзвичайно характерним є в цьому смислі приклад Туркестанської Сovieцької Республіки.

ральних взаємовідносин та вищий орган союзу-федерації: федеральний уряд та 2. начерк самої організації цього уряду, його компетенції та функції.

На мій погляд, регуляміном-базою федерації соц. держав мав би бути союзний договір їх, прийнятий ними „вільно та добровільно“, отже по спільному рішенню їх представників, на Установчому З'їзді союзу. Такий договір для входження його в силу мусить бути ратифікований кожною рад. державою, що входить в союз, на спеціальному для тої цілі призначенному конгресі її рад. На Установчому З'їзді союзу кожна вступаюча до нього сторона, повинна бути представлена в однаковій кількості депутатів, які при рішеннях разом мають лише один голос *).

Прийнятий З'їздом та ратифікований конгресами окремих держав, що вступають до союзу, договір є одночасно і союзною конституцією. Але змінити та доповнювати її при потребі може не загальнофедеральний з'їзд Рад, заснований не на парітетних засадах (як то передбачено по Конституції Р.С.Ф.С.Р.), а виключно ідентичні по складу та правам з установчим з'їздом союза — збори. Їх пропонував би я назвати Федеральним З'їздом. Він не повинен мати перманентного характеру, а може збиратись в становлені конституючим союз договором терміни, не менше одного разу на рік і не менше як на двохтижневу сесію (звичайні збори), та на названі, в особо передбачених конституючим договором випадках збори. (Для ратифікації договорів і т. п.) Делегатами до нього мали б бути представники, що-річно призначенні до нього черговим конгресом рад кожної рад. республіки. Рішення в ньому приймаються зазначеною в конститучному договорі кваліфікованою більшістю. В разі непогодження з ним меншості, ця вправі звернутись лише до Інтернаціоналу який є рішаючим третейським судом в непорозуміннях Федерального З'їзду.

До компетенції федерального З'їзду я б відніс:

- а) Доповнення та зміни конститучого союзного договору.
- б) Вищий догляд за додержанням конституційних приписів іншими всефедеральними установами.
- в) Прийняття в склад союзу нових сочленів та визнання виходу з нього старих.
- г) Полягодження непорозумінь між окремими членами союзу.
- д) Ратифікація залімів, митових та торговельних договорів та фінансових догод, які заключає загально-союзна Рада Народних Комісарів (про неї говоритиму нижче).
- е) Ратифікація мирowych договорів.
- ж) Право амністії загальної чи часткової.
- з) Встановлення та відмова від частин територій які до тої чи іншої держави союза належать.

Таким чином до компетенції Федерального З'їзду віднесено всі ті справи, які звичайно в державах належать а) вищій суверенній владі

*) Як в окремих делегаціях встановляється зведення всіх думок до єдиного рішення це мусіло б бути передбачено в інструкції кожної делегації, даній надіславшим її З'їздом Рад.

і в) вищому державному судові. Так, зокрема, вищий догляд за додержанням конституційних принципів всіма всефедеральними установами мусить бути однією з найбільш певних гарантій проти узурпації другими органами федерації збудованими не на паритетних принципах більших прав ніж їм по конститууючому договору призначено. В договорі мусить, звичайно, бути спеціально вказано, якими засобами Федеральний З'їзд має захищати недоторканність конституції і що від, в разі протиконституційних вчинків Федеральної Ради чи Ради Нар. Комісарів Федерації (про них низче), має право цьому протиставити. (Перевибори Федер. Ради, опротестування якогось закону, котрий в разі цього йде на референдум всіх рад, то-що).

В життю держав їх мирові договори і інші, як також заключення зайнів, фінансових догод і т. п. мають надзвичайне значення. Вони дуже часто можуть йти в розріз з конституцією держави. Коли в них зацікавлені всі частини федерації, природним на нашу думку було б надати цим право в однаковій мірі виступати рішаючими чинниками при остаточному прийняттю чи заключенню таких серйозних договорів, догод і т. п.

Ось чому власне, ми і переносимо ратіфикацію їх до компетенції Федерального З'їзду. Немає ж сумніву в тому, що такі загальнофедеральні договори, крім можливості затаєння в собі менту протиконституційності, можуть мати в собі і такі елементи, які дуже битимуть по суверенності тої чи іншої частини федерації (згадаймо хоч би концесії, які, по газетним вісткам уряду РСФСР роздає найбільш в Сибіру та на Україні). Коли справа йде про забезпечення та захист суверенітету будь то окремої держави в федерації, будь то всієї федерації, вона може обмірковуватись лише в охороняючому принципі суверенності в федерації органі — в її Федеральному З'їзді.

З таких же причин до компетенції Федерального З'їзду віднесені і пункти в), е) та в).

Коротко формулювати роль Федерального З'їзду [якому можна було б також надати назву: Федеративний Сенат *) чи Федеративний Конгрес] можна слідуючо: Він найвищий законодавець в союзі, охоронець конституції його, оборонець суверенітету всіх членів (держав) союз складаючих. Отже по своїй компетенції і складу Федеральний З'їзд є органом конфедерального типу. В ньому переважають принципи, які в сучасному праві трактуються, як принципи конфедеративні.

IX.

Другим органом соц. федерації-союзу, який не являється б, так би мовити, фокусом та збірним тілом суверенітету окремих держав — членів союзу, а мав би характер постійного дієвого організму всієї спілки, мала б, мені здається, бути Федеральна Рада представників рад, заснована на слідуючих засадах. Її утворюють шляхом делегації, утвореної уже не

*) Зважаючи на функції з'їзду зазначені в пунктах: в) і с).

на парітетному принципі, а на пропорціональності *) залежній від кількості населення тої чи іншої країни, Центральні Виконавчі Комітети кожної Республіки Союзу. Ці делегати творять постійне тіло — раду і в ньому вони не мусять уже (як то передбачено мною в Федеральному З'їзді), зводити свої думки по кожній Республіці до єдиної спільноти думки, а кожен делегат подає там свій голос по своєму вільному переконанню. Федеральна Рада являється також вищим законодатним та виконавчим органом федерації. Але в законодавстві і виконавчій діяльності вона обмежена тим, що в її компетенцію не входить круг справ, які належать до відома виключно Федерального З'їзду, і що за відповідністю її законодавства як і її виконавчої діяльності приписом конституції слідкує Федеральним З'їзд.

Федеральна Рада обирає зі складу загально-федеральний виконавчий орган — Раду Нар. Комісарів федерації, який є лише перед нею в усій своїй діяльності відповідальним.

До компетенції Федеральної Ради, я б відніс:

а) Видання законів та розпоряджень загально-федерального значення в справах: війська, шляхів сполучення, фінансів, праці, пошти та телеграфів, та організації господарства.

б) Загальне керування внутрішньою та зовнішньою політою всієї федерації.

в) Зносини з закордонними державами та оголошення війни й заключення миру (на часи існування капіталістичних держав).

г) Заключення мирових, торговельних, митних та інш. міжнародних договорів та фінансових догод.

д) Затвердження загально-федерального бюджету.

е) Встановлення загально-федеральних податків (поскільки ці не будуть визначені, як внески держав до скарбниці федерації, то вони будуть визначені, як міні здається, навіть, доцільнішим) **)

ж) Призначення та звільнення Ради Нар. Комісарів федерації.

з) Встановлення підвалин організації уоружених сил федерації.

і) Колонізаційні справи в межах федерації,

и) Встановлення та зміна системи мір, ваги та грошей на території всього союзу.

Федеральний виконавчий орган — Рада Народних Комісарів, в склад якої входить і Вища Рада Народного Господарства федерації (головним завданням її мусить бути встановлення загального плану виробництва та споживання для всієї федерації), а) переводить в життя закони та постанови обох законодатливих органів федерації,

*) Але не точіл (себ-то не кожна Держава мусить обовязково надіслати своїх делегатів пропорціонально чисельності свого населення, бо тоді ріжниця кількості їх від Росії, напр., та Грузії в федерації країн б. Росії була б велика. Установчий договір мусить встановити приближну пропорцію, якій, однаке, найменша держава федерації мусила б мати не менше трьох делегатів, а найбільша не більше $\frac{1}{3}$ кількості всіх делегатів.

**) Коли прийняти цей другий спосіб встановлення фінансів союзу, цю функцію було б краще віднести до компетенції Фед. З'їзду.

в) проводить фактично міжнародні зносини та на віні представляє федерацію (в будучому — в Інтернаціоналі),

с) проголошує стан небезпеки для революції на території всієї федерації,

д) зноситься з урядами держав федерації,

е) призначає вище командування загально-союзної армії та флоту,

ф) встановлює загальний план господарства всієї федерації.

Ця остання функція її, зосередкова в її творчій частині — Раді Нар. Господарства федерації, очевидно буде згодам і головною. В Раді Нар. Комісарів федерації, таким чином, має бути зконцентроване загальне управління всіма спільними справами союзу. Про всі свої постанови та рішення вона мусить негайно повідомляти федеральну Раду, яка має право скасувати чи припинити всяку постанову та рішення її.

Рада Нар. Комісарів федерації не мусить також бути збудованою на взірець російського Совнаркома.

В своїй сучасній формі цей: 1. легко може обернутись в щось подібне „радам-міністрів“: вищим виконавчим органам держави, які грали часто далеко важнішу роль ніж законодатне тіло, самі перетворювались de facto в такі в боротьбі за вплив перебираючи собі функції їм неналежні. Російський Совнарком, який по признанню самих більшевиків більше значить ніж З'їзди Рад Росії і Ц. В. К. їх, комісарство на місцях в Росії, котре дало початок такій термінології, як „комісародержаві“ і т. п. найкращий тому доказ.

2. Замість досягнення економії праці і часу, з огляду на одночасне існування як наркомів, що завідують ріжшими галузями нар. господарства (сільско-господарський, промисловий, шляхів, праці і т. д.) так і Ради Народного Господарства, в компетенцію якої входять ті ж самі галузі життя Республіки, утворюється трунт для міжвідомствених суперечок, неясність компетенції перших і других, конкуренція їх, воловікта, канцеляризм, плутанина і т. д.

Ці дві основні хиби Совнаркома РСФСР мусуть бути уникнуті в Раді Нар. Ком. федерації в той спосіб, що: а) самі народні комісари мусуть бути не більш, як відповідаючими репрезентантами та головними керуючими свого комісаріату. В дійсності ж в ньому вся праця мусить бути зосередкова в колегіях доданих до нар. комісарів по спеціальним виборам Федеральною Радою і за працю комісаріятів також відповідальних.

Це буде введенням дійсно демократичного принципу, відповідаючого радянській організації і при відповідних конституційних гарантіях*) дасть запоруку того, що Рада Нар. Комісарів Федерації не обернеться в єдиний фактично управляючий центр федерації.

в) Рада Нар. Господарства мусить складатись з Нар. Комісарів та заступників всіх тих комісаріятів, які мають виключно економічні функції. Вона мусить не протистояти Раді Комісарів, а входити як її-органічна частина в її склад. Отже окремі господарчі комісарі-

*) Відповідальність її перед федеральними з'їздом.

яти мусять бути включені до Ради Нар. Господарства, а через неї (а зими і сама ця), до всієї Ради Нар. Комісарів Федерації. Лише в такий спосіб може бути досягнута координована, економна і творча праця всіх цих складаючих вищий виконавчий орган федерації членників *).

X.

Очевидно з бігом часу і з все більшою централізацією економики в межах союзу та зі зникненням всякої небезпеки примусовості заснованої на силі, яка могла б створити конфлікти в середині його, все більшого значіння набиратиме другий орган його — Федеральна Рада та Рада Народних Комісарів, до яких тоді поволі переходитимуть і ті справи, які я для більших (переходових) часів нахожу необхідним, для збереження дійсної суверенности всіх націй — держав союзу — федерації, передати до виключної компетенції Федерального З'їзду. Еволюція та розвиток соціалістичного життя та господарства мабуть приведуть до того, що в майбутньому цей З'їзд буде цілком непотрібним, зайвим тілом. Але для переходових часів він, як гарантія забезпечення дійсної рівності, „вільної та добровільної“ сполуки, і суверенности окремих рад. республик союзу, на жаль (тому „на жаль“, що ускладнює весь апарат та структуру союзних органів) необхідний.

При всій цій системі організації союза та його союзної влади, до компетенції урядів окремих членів-держав мали б належати:

a) Законодавство та управління в справах не федерального характеру, а місцево-державного значіння. Зокрема: Освіти, внутрішніх справ, земельних справ, народного здоровля, соціального забезпечення, продовольчих справ, організації війська та флоту, праці, внутрішньонаціональних взаємин, робітничо-селянської інспекції, місцево-державних шляхів сполучення, пошт та телеграфів, народного господарства та фінансів.

b) Конституція всього радянського устрою держави та адміністративний розподіл території.

c) Законодавство в сфері судового устрою та процесу; цівільне та карне законодавство,

d) Переведення в державі загально-господарчого плану та всіх за-
конів вироблених центральними — федеральними законодавчими органами

та e) Взагалі всі справи, які конституючим договором не передані виключно до відома загально-федеральних установ.

Очевидно вищі державні радянські органи поодиноких країн мусить в своїй праці координуватись з інтересами всього союзу. Та чи інша галузь управління може бути вилучена зі сфери відома уряду окремої держави та віднесенна до компетенції федеральніх органів, але лише в порядку вищі конституючого договору. Зноситься з всіма установами окремої держави, федеральні органи мають право не інакше, як через Раду Нар. Комісарів її.

*) Див. цікаву статтю на ці теми: „Невідкладна реформа Ради Нар. Комісарів“ т. В. Мазуренка в ч. 2 (45) „Нової Доби“, а також згадану вище працю А. Шрейдера.

Звичайно я далекий від думки, що накреслена мною організація є дійсно ідеальним типом соц. поєднань держав. Це є лише на швидку руку зроблений начерк, один з багатьох бажаних можливих проектів, який в залежності від обставин життя країн, що творитимуть спілки соц. держав в майбутньому, а також в залежності від ступіня їх соціалістичності може мати великий укін в бік більшої централізації. Я дозволяю собі пропонувати увазі читачів цей свій, дуже грубо зроблений, проект, лише тому, що вважаю, що в основному він сполучає добре прикмети досі існувавших категорій державно-республіканських союзів і може бути прикладений в майбутньому до організації, як союзу союзів соц.-рад. держав, так і до організації федерації автономних країн в середині одно-національної держави. Ці автономні країни, я розумію при соціалістичних відносинах, як також суверені вище даному соціалістичному значенню цього слова, бо, на мій погляд, ця ознака при радянському устрою (і це є його великий плюс) належить не лише всій нації чи вседержавним зборам, а і кожній автономній радянській одиниці держави, кожній найменшій раді, яка лише мусить при своїх рішеннях, їх суверенний, вищий характер, сама обмежувати в інтересах колективи*). Для характеристики будучого співжиття держав наведу слідуючі слова Реннера (вищезгад. брошура), які цілком відповідають моїй думці: „ні одна нація не має служити другій, але кожда з них — цілості, в якій вона є співіснуючим членом.“ Але цю формулу з „нації“ треба перенести і на ради і на осіб.

Загальний суверенітет найвищого колективу в союзі, стає таким чином нічим іншим, як зведеню воєдино та шляхом елястичного самообмеження зафіксованою в єдиній вищій волі — сумаю суверенних воль всіх індівідів його складаючих. Ті що лишаються в меншості при внесенню рішень в усіх радянських установах не тратять тим суверенного змісту своєї волі, вони лише підпорядковують її сувереній волі колективу, інтереси та рішення якого ставлять сами вище своїх власних.

Тепер ми можемо дати в скорегованому виді оприлюднення союзу соц. держав, для якого ми уже вище весь час вживали термін „федерації“. Соціалістична федерація (соціалістична союзна держава), є, утворена з кількох суверених держав, держава, державна влада якої виходить від ії окремих членів, зв'язаних в єдине державне ціле. Вона уявляє соціалістичне державно-господарське поєднання, яке встановляє над з'єднаними державами, заснований на добровільному їх себе самообмеженню та договорі, приймус, участь в якому беруть однаке на рівних правах самі ці держави, так що вони виконують той принус в суцільноті і самі, в межах зазначених союзним конституційним договором, йому підлягають.

По даній вище схемі соціалістичної федерації союзна держава має своє законодавче тіло та державні установи вищі державних органів

* Власне в однонаціональній федерації країн принцип дійсної федерації рад, а не країн може найлегше зреалізуватись. (Див. нижче.)

поодиноких держав (оскільки це, знов повторюю, передбачено основним законом — договором федерації), власні фінанси (на утримання обох рад та уряду), едину територію та народ, які в своїх складових частинах являються в той же час територіями та народами окремих національних соц. республик — членів федерації. Лишаючи в своїй схемі ці прикмети сучасної, як вона трактується у більшості державно-правників, федерації ми додаємо до них ознаки конфедерації: Збереження в союзі держав суверенітету за кожним членом союзу та засновання його не на основі конституції, а на конфедеральному договорі. Що до теорії суверенітета то, як це видно зі всіх моїх міркувань, єдино вірною для майбутнього соціалістичного права я знаючу теорію п'одільності суверенітета.

XI.

Повише накреслена схема соц. союза держав розходиться дуже як з діючою (формально; про фактично діючу рос. конституцію нема чого й казати) рос. конституцією, так і з конституцією, запропонованою лівими рос. соц.-революціонерами *). Ця логічно проводить, як я запечував вище, принцип федерації не держава рад, при чому, навіть в такій постановці, вона все ж дає далеко більше для поодиноких країн і націй гарантій збереження ними самодіяльності, вільного керування своїм життям, ніж діюча російська конституція, яка базується ніби на принципі федерації автономних країн. Взагалі вся концепція рос. лівих есерів що-до „Республіки Собітів“ (федерації рад), теоретично може бути цілком прийнята. Проте проти неї можна сказати все теж саме. Поки не пережито старі звички, психольгію, уявлення і т. д., доти не може бути єдиної держави, кольосальної по своїй величині і кількості різних країн і націй, які, самі по собі, мають всі можливості існувати, як самостійні держави, але такими не є не з власної волі, а дякуючи насильному їх втягненню в едину державу, без узгляднення їх економично-географічних та національно-культурних особливостей. Теоретично — кажу — може для майбутнього і ми визнаємо доцільність і вірність принципу федерації виключно рад. Але не для переходової доби. Це формула для будучини, для тої світлої соціалістичної будучини, коли дійсно всі народи переживуть національні чи націоналістичні свої пережитки, коли не буде і тіні можливості якого-небудь пригнічення одною нацією — другої, кожною людиною всякої іншої. А це ж буде і буде лише в часі соціалістичної демократії. Найскоріше зреалізується принцип федерації рад зможе в однонаціональних федераціях (Україна), але і то не тепер. (Згадаймо хоч би, антагонізм Великої України і Галичини. — Правда, він може й не мати глибоких корінні в народі, але різниця в психольгії в обох вітках українського народу все ж значна і з нею треба рахуватись).

Вище я згадував про те, що тепер ще мусять бути встановлені деякі гарантії того, що будуча федерація Сов. Республік, буде дійс-

*) д. „Республіка Советов“.

ною федерацією їх та зазначив яким чином я заходжу можливим того досягти. Щікаво, що, як видно зі згаданої мною в одній з приміток статті Гойхбарга „О Туркестанській Республіці“, в 1918. році подібних гарантій добивалась для себе радянська Туркестанщина. Делегати Центр. Вик. Комітета цієї злагодили в Москві проект конституції для Туркестана. І ось деякі витяги з неї.

Перша гарантія: „Туркестан має право вийти з федерації і стати не лише автономним, але і цілком самостійною державою, коли знайде, що дальнє перебування в федерації не відповідає більш інтересам робочого населення та соціалізму в Туркестані“ (*).

Друга стаття проекту: „Туркестан має право вільного виходу з федерації, по-за згодою на цей вихід останніх членів її та входження знова до федерації за згодою останніх членів її.“ (Принцип конфедерації. Ідея суверенності Туркестана. М. III.)

Другі, як вони в проекті називаються „фактичні“ і „політичні“ гарантії:

Стаття розділу про законодавство: „Всі загально-федеративні декрети вступають в Туркестані в силу не раніше, як по формальному затвердженню їх місцевими Центр. Вик. Ком. чи Краєвим З'їздом Рад...“ (Повна негація федерації, бо федеральний орган має не більше значення, як всяка приватна людина. Її „декрети“ це фактично по проекту лише законодатні внески, які можуть бути прийняті і відкінені місцевою владою, владою по проекту цілком самостійною і сувереною. М. III.)

Ст. 5 і 6. „Всі ріжниці відносно припинення загально-федеративних декретів в країні, а також всі ті сутинки та суперечки між Всерос. Ц. В. К. та Совнаркомом з одного боку і туркестанськими Ц. В. К. і Совнаркомом — з другого, котрі не могли бути попереджені звичайним встановленням шляхом, ліквидуються на погоджуючих засіданнях постійної туркестанської делегації з рівною її кількістю членів, представників обраних Всер. Ц. В. К.“ „Вироблена на вказаних в ст. 5. погоджуючих засіданнях згода підлягає формальному затвердженню обох Ц. В. К., після чого вступає остаточно в силу.“

Не буду приводити других гарантій. Окрім військо, підлегле виключно місцевій владі, окрім фінансі, навіть окремі дипломатичні та торговельні представники — ось вимоги Туркестанської Совітської (я це підкреслюю) Республіки. Фактично її вимоги це повна, дійсна самостійність.**) Власне це уже є перегиб палиці в другий бік. Цього, як вірця для відносин поміж соц. рад. республиками (а власне так трактують свій проект автори його), ми прийняти не можемо. Бо фактична самостійність рад. держав це не є вірець і ідеал їх співжиття, вони мусять йти до дійсної федерації. Але (і на цьому я далі спинюсь докладніше), тепер, поки що, Туркестан примушений ставити такі вимоги. Примушені їх ставити і ми. Але не

* Щітую по статті Гойхбарга.

**) Це підкреслює в своїй статті і Гойхбарг. ст. 26.

мусимо забувати, що це не є взірець, а лише стан, лише фаза, через яку: чим швидче, тим краще.

Ще маленький уклін від теми. Х. Раковський в цітованій вище статті справедливо каже, що „пролетарська державність не підходить під жадну з тих класифікацій, котрі, починаючи від часів Аристотеля складали державовіді старого часу.“ Але новий час не дав нам ще нових державовідів, які б точно встановили поняття самого соціалістичного права, його нової матеріальної та формальної суті, серйозно виявили з точки погляду того права ество соціалістичної держави та поєднань їх і т. д. З другого ж боку, хоч вірна приведена думка Раковського, але неправильним було б цілком відкидати та не скористуватись всією тією працею, яку в свій час проробили теоретики буржуазної науки права. Хоч соціалістичне право це антітеза буржуазного, що все засновувалось і трималось на ідеї приватної власності і зводилося зрештою до фактичної суті „право то є сила“, — але до нього, очевидно, багато перейде в їх не матеріальній, а теоретично-формальній природі, цінних теоретичних будов, дослідів та понять зі старої (поки що ще сучасної) науки права. Ось чому і я уділив їм в своєму викладі більше місця; ось чому я гадаю, що помилуються дуже такі соціалісти, які хочуть будувати нове життя закресливши чи відпидаючи весь той досвід, який хоч і для цілком інших форм суспільного буття, але зібрала, систематизувала та теоретично обґрунтувала теорія та наука права.

Дійсно. „Радянський принцип вносить цілий переворот“ в теорію права *). Але разом з тим, і при радянському принципі ми для висвітлення ріжких проблем звязаних з централізацією чи децентралізацією ріжких сфер життя держави, — встановленням доцільної адміністрації в ній, будовою її конституції, влади, навіть, просто — звязаних з потребою вміти ясно та точно формулювати закони, — до появи нових соціалістичних розвідок, учебників та книг на теми права, мусимо не лише заглядати, але і вчитись по старих . . .

XII.

Нам залишається ще поглянути, як визиратиме дана нами схематичний соц. поєднань в приложенню до конкретних рад. республик: України та Росії. На нашу думку, звичайно, їх відноспні не мусять мати нічого сильного з передбаченими нинішньою конституцією РСФСР та тими, які накреслює в своїй статті Х. Раковський, які зводять ці відносили в суті до єдиної, але не сфедерованої, а лише мало децентралізованої держави. Мусять уступити і ті фактичні відносили новітнього соціалістично-імперіалістичного визиску та панування в старому смислі над окраїнами (областями), яке насильно, проти його тенденцій, впроваджує в життя практика проводирів російської революції. Мусять прийти взаємини базовані на засадах рівноства та вільності, в яких одна сторона (Московщина) зречеться свого насильного верховенства, а друга (Україна) — свого лъозунга „самостійності“, знесилюючого і її, і революцію, цього буржуазного сіоніста самозбереження держави. Муситьъ

*) Раковський в згаданій статті.

наступити час, коли вони організовані на підставах (дійсно М. Ш.) вільних виборів, згідно з інтересами політичними і економичними обох республик і кожної, матимуть (нарешті М. Ш.) спокійне співжиття.“ Безумовно, намічена нами чи подібна їй схема, віде в життя лише тоді, коли український працюючий люд стане дійсно сувереним, і коли він як такий добровільно віде в спілку з Московчиною, З другого боку час для неї настане лише тоді, коли російська совітська республіка перестане бути „всеросійською“ чи „російською“ в розумінні „неділимчества“ та зробиться виключно московською республікою, державою сувереного, але тільки московського народу.

Доки обидві суверенні сторони-держави не погодяться на спільний конституючий союз їх договір, який дасть їм можність і в спілці кожній зберегти свій суверенітет — доти ніякого порозуміння, між обома радянськими державами не буде.

Коли настане для того уже відповідний час, на території України, як слабшої держави, чи якоєю іншої країни (коли б до федерації б. рос. народів-держав вступали крім України та Росії ще й інші республіки), мав би зібратись Конституючий Федеральний З'їзд аби встановити договір федерації. Місце осідку Федерального З'їзду я б гадав найкраще було б обрати в якісь з великих держав федерації.

Для Федеральної Ради і Ради Нар. Комісарів федерації місце осідку треба встановити на вірець прийнятого в 1787 в П. Ш. П. Америки їх федеральною конституцією, яка вимагала встановлення для її органів спеціальної столиці, в окрузі, так мовити, нейтральний та незалежний від впливів окремих урядів штатів-держав. (тоді, така округа була створена відмовою від прикордонної країни, з одного боку, Віргинією, а з другого — Пенсильванією. Країна ця була підпорядкована просто Конгресу. Столиця твої федерації Вашингтон залишається і досі урядовим центром П. Ш. П. А.).

Таке чи подібне рішення питання осідку федераційних установ федерації соц. республік б. Росії, було б символом та, почасти, і запорукою відсутності всякої преваленції якої будь сторони її, рівенства сторін.

Назва федерації також грає роля. Вона не мусить нагадувати ні часів старої царської Росії, ні болючих для „малих“ народів б. Росії „федеративних“, помилок та провин Совітської „Всеросії“. Тому я б пропонував спинитись на слідуючій: „Федерація соціалістичних Республік Східної Європи“, коли до неї війдуть кілька соц.-республік б. Росії, чи „Московсько-Української Соціалістичний Державний союз“, коли до неї приступлять лише ці дві країни.

Що до внутрішньо-української федерації, то я будучи великим прихильником цієї ідеї, вважаючи, що ця федерація мусить бути збудована також приблизно по вищеданій бажаній схемі, заличу ще, що членами її складаючими мусили б бути ті частини України, котрі по своїй економічній закінченості творять окреслені організми (Галичина, Буковина, Правобережжя, Кубань, то-що).

*) Раковський в згаданій статті.

Ми ніколи не зрікалися федералістичних принципів і не були апостолами „самостійності в щоб то не було“. Коли саме під проводом УПСР Україна все ж доборолась до самостійності, то цю самостійність ми завше розуміли не як егоїстично-державницький буржуазний принціп націоналістичного обособлення, а як суверенітет волі свого народу, життя та владу якого на своїй землі ніхто, нічим не сміє обмежувати. В боротьбі за верховні права українських працюючих мас, в боротьбі яку нам приходилося провадити і з тими, хто мусів би бути лише нашими спільниками, з проводирями революції в Росії, ми не раз губили витревалість і з достойного шляху послідовних федералістів сходили на манівці непослідовного „самостійництва“. На будуче мусимо тому особливо обережно оперувати з цим терміном. Викинути його з нашої термінології, хоч він у нас і не має того дрібнобуржуазного присмаку, який і примушує мене вживати його в „ланках“, ми ще не можемо. Але в тім не наша присвина.

Не настав ще час для можливості переведення наміченої нами федерації України та Росії. Не лише тому, що Совітська Росія, яка ще не позбавилась своїх централістично-„русотяпських“ забобонів, не піде на таку федерацію, але ще й тому, що і наша Радянська Українська Республіка ще не дозріла до такої федерації, а значить мусить спершу ніж до неї приступати, перейти через (можливо і дуже короткий) період повної державної самостійності.*)

Гнічена нація чи кольонія лише тоді матимуть можність перейти до вільної та вищої соціалістичної сподружності народів, коли в етапі своєї нової суверенності та самостійності пережиуть свое почуття помсти до народів, які гнітили їх (хоч би вже тим, що належали до пануючих народів), свою жадобу втягнути в себе вільними грудьми пахохи своєї повної самостійності, пережиуть свій ляк поєдання з іншою нацією, ляк того поєдання, яке може знова принести стару підлеглість.

Повними грудьми вільний український народ праці ще не дихав. Але він так дихатиме. . . .

Проте і при повній (тимчасовій) самостійності Української Соціалістичної Республіки, вона мусить війти в найближчі союзні відносини з своєю революційною сусідкою. Тільки на перші часи ці відносини не мусять йти далі військового та економичного союзу. Але це і буде тим мостом, на якому раз зустрінувшись обидві держави пожмуть одна другій руку і заключать більш міцний та тривалий договір-союз, соціалістичну федерацію.

Соціалістичні країни мусять відмести всі ті форми, поняття, засоби та норми, які криють в собі елемент пригноблення, визиску та гніту. Кольонії, васальних держав, сюзеренів та суверенів в соціалістичному міждержавному життю не буде існувати. Але не переводять ще вповні цього в реальність ті, кому в першу чергу треба це робити, заслужені перед світовою революцією провідники її. В нинішній столиці всесвітньої революції „не все благополучно“, з цього погляду. Тому

*) Див. про це нашу статтю в „Бор.-Поборете“ ч. 2.

нашим завданням, тут, за кордоном, є в першу чергу дбати про те, аби закордонні товариши соціалісти, зробили все від них залежне, щоби звернути російських комуністів з шляху силоміцької централізації та „опридання“ всіх і всього під російський масштаб та шаблон на шлях приложения до практики ними ж проголошеного лозунга: самопридлення, аж до відокремлення!

Чи скоро настане той чудесний момент, коли УПСР зможе сказати так, як сказала в січні 1918 року в своїй резолюції австрійська конференція соціаль-демократів: „Соціаль-демократи бачуть своє благородніше завдання не в тому, аби піддерживати вимоги народа перед Інтернаціоналом, але, навпаки, в тому, щоб відстоювати принципи Інтернаціонала перед своїм народом“?

Чи довго ми ще будемо змушені робити перше? — доказувати та виборювати свої природні, невідемні права!

Чи скоро прийде час коли ми до свого трудового народу зможемо, кличучи його до федерації з Росією, сказати: Йди уже до федерації, Великий Мучениче, бо в ній „кожда нація буде мати власну державну організацію та всі ці організації, ці громади будуть об'єднані в єдиний союз праці“*)

Чи може довго ще нам прийтися стояти на ґрунті боротьби за самостійність від Москви; замісць об'єднання, якого так жадаємо, стреміти до розв'єднання насильно, проти життя та його вимог тепер зedнаних України та Росії?

Хочеться думати, що ми вже скоро зможемо боротись за наши принципи федеративної сполуки соціалістичних держав.

Але щоб бути побідниками в цій боротьбі ми мусимо твердо уяснити всім членам УПСР, що нашим ідеалом не є „самостійність“, що тепер ми боремось лише за самостійність нашої держави та незалежність її як від насильства соціалістичної Москви, так і від „своєї“ української „самостійницької“ буржуазії, що взаємні між соціалістичними державами, ми розуміємо як відносини рівності, трудової солідарності та допомоги поміж ними, як вільпий та добровільний союз-федерацію суверених націй — держав праці!

Через дійсно вільну, братську федерацію з Соціалістичними Республіками б. Росії і з ними разом до Все-світньої Соціалістичної Федерації — в реалізації цього гасла мусить належати і УПСР поважна, першорядна роль.

XIII.

На закінчення я роблю слідуючі зібрані в тезах висновки зі всього вищезазначеного:

1. В будущій нормальний розвій соціалістичного життя мусить привести до тісного співділання всі суспільні органи, в тому числі і в першу чергу соціалістичні держави.

Замісць обособлення, партікуляризму старих буржуазних держав, замісць встановлених між ними штучних кордонів і меж, замісць характер-

*) Зі згаданої резолюції.

них з'явищ, які були залізною консеквенцією капіталістичного устрою: визиску, насильства та заборчої політики, взагалі, стреміннякоїдної держави жити на кошт праці як своїх рабів-робітників, так, особливо, на кошт праці всіх інших держав, — нові соціалістичні держави, стремлючи до як найдоцільнішої економізації сил, праці і часу, мусітимуть засновувати своє державне співжиття на принципах повної пошани волі та суверенности одна другої, на засадах рівності та тривалого співділення, заснованого на порозумінні та вільний згоді.

2. Чим далі поступатиме соціалізація життя в усіх державах, чим більше централізуватиметься в них продукція, тим швидче буде створюватись ґрунт для переходу до стійніших форм державного співжиття і для централізації самого поміждержавного життя.

Завершенням цього процесу мусить бути обеднання всіх соціалістичних держав в єдину всесвітню федерацію їх, Інтернаціоналі.

3. Але перехід до цього, по поваленню сучасного капіталістичного ладу, можливий лише шляхом довільної централізації продукції як в окремих державах, так і в спілках їх.

Першою фазою державного співжиття можуть бути лише прості союзні взаємини самостійних трудово-радянських держав, при яких кожна визнає сувереність другої. Збудовані на принципах самоозначення та національному — соціалістичні держави входять з подібними другими в договорні відносини, з метою: а) спільної організації оборони соціалістичних здобутків проти зовнішньої та внутрішньої контр-революції, б) вироблення спільного пляну господарської діяльності та в) порозуміння з приводу обміну продуктами й.

Це є стадія повної самостійності та суверенности національних соц.-рад. республик, звязаних поміж себе лише договорами оборони та економічних угод.

4. В міру того, як кожен народ-нація, його трудящі верстви та ідейні проводири їх, позбавлятимуться пережитків старого буржуазного устрою: націоналізма та шовінізма, чи то оборонного характеру (у т. з. „малих“, гнічених народів), чи то заборчого (у „великих“, панувавших), в міру того, як зникатиме небезпека можливості примінення методів насильної та односторонньої централізації в поміждержавному господарстві, стане можливим більш стислий союз поміж державами, заснований також на договорах, але який матиме вже постійні спільні, на засобах паритету збудовані центральні керуючі органи з обмеженим правом державного примусу в справах: переведення до життя спільного і загального пляну продукції, організації оборони республик, встановлення спільної монети, мір та ваги, організації залізниць, почат і телеграфів і т. п. Обмеження в компетенції і примусовій силі спільних державних центральних установ, як і підлеглість їм, передбачається заздалегідь в договорах соціалістичних держав. Це є стадія повної суверенности, але обмеженої самостійності держав; це є стисла соціалістична конфедерація їх, період знищення державності в її старому смислі.

5. Чим далі нове соціалістичне життя держав буде відходити від форм старого устрою і переходитиме в праце-господарські обеднання,

чим ближче, з другого боку, воно наблизатиметься до принципів соціалістичної демократії, котра цілком не є як панування одної кляси над другою, так і всяку преваліацію одної нації над другою, тим все більшою та сильнішою може ставати централізація самих міждержавних поєднань. Тоді стане можливим перетворення стислих конфедерацій соціалістичних держав в федерації їх, а в далішому і в єдині ріжнонаціональні держави, які будуть уже не федераціями країн-народів, а вільними федераціями витворюючих, продукційних рад. Спільний план продукції в сполуках держав буде тоді уже пляновою продукцією єдиної безклясової держави виробницьких рад, громад-сплок. Це стадія безклясової демократії — стадія соціалістичної демократії переходу через соціалістичну федерацію держав всесвіту до єдиної федерації всіх виробницьких сплок його.

6. Нині, для конкретних взаємовідносин Сovітської Республіки Росії та Радянської України єдино нормальними, можливими та вказаними вимогами і тенденціями життя та революції являються вказані вище відносини першої стадії соціалістичних поєднань держав. Як Московщина, так і Україна, маючи всі необхідні для того економічні предумови, творючи суцільні окреслені господарчо-національні організми, мусять перейти фазу повної самостійності і суверенности в своєму державному житті.

Вона повинна тривати доти, доки Sov. Московщина, не пережие своїх заборчих настроїв та тенденцій, а психика всіх верств російського народу і його сучасних проводирів не зміниться, не втратить свого від царських часів унаслідованого характеру верховодства, панування та вищості і натомісъ не придобеє прикмет дійсної соціалістичної психики та відносин справжньої рівності, товариськості, пошани волі других — братських відносин. Вона повинна тривати також доти, доки Україна сама не пережие всіх тих прикмет, які характеризують відроджену націю: страху втрати своєї волі і недовір'я до панувавших над нею сусідів.

7. Сучасні взаємини поміж Московщиною з одного боку та Україною і другими рад. республиками б. Росії з другого взагалі засновані не на принципах державних сполучень, а, на жаль, на фактичному стані панування (що має в собі навіть елементи сюзеренності, васалітета та кольоніального визиску) однієї республіки — держави Московщини над всіма іншими радянськими республіками.

8. Боротись мусимо проти таких „відносин“ і за дійсну суверенність і самостійність для перших часів соціалістичного їх будівництва всіх рад. республік. Але разом з тим УПСР мусить уже від нині підготувати ґрунт для переходу їх до 2-ої стадії соц. поєднань. Для цього необхідне дальнє розроблення та уяснення питання теоретично в середині УПСР, винесення його на обмірковання ширших кругів трудящих, нарешті, приступлення до вироблення конкретних проектів взаємовідносин соціалістичних держав і конститууючих їх договорів.

14. січня, 1921. Баден б. Відня.

Ця стаття друкується через чотири місяці по її написанню. За цей час змінили великі зміни в життю Совітських Республік.

Самостійність України ще кілька разів зафіксовано і то зроблено в договорах міжнародного характеру. „Польско-Русско-Украинський договір,” заключений поміж „Польшею с однією стороною и Россією, а також Україною, с другою“. В ньому встановлено „незалежність України і Білорусі“, Україна виступає, як міжнародний суб’єкт — як пишуть „Ізвестия В. Ц. И. К.“ *): „В лице своего советского правительства Украина выступает сейчас впервые на международную арену, как действительно самостоятельное**) государство. Под давлением необходимости европейские буржуазные государства, как мелкие так и крупные, вынужденные вступить с Украинской Социалистической Советской Республикой в переговоры по разным вопросам, а вместе с тем и признать ее независимость и суверенность.“ Самостійнізація, коли буде дозволено так висловитись, України формально йде величезними кроками наперед.

Ось ще відстка — доказ тому: „На відбувшійся в Харкові всеукраїнській конференції совіархоза випрацьовано положення про Українську Раду Народного Господарства та її відділи, яке оприлюдлює ролю та завдання Укр. Р. Н. Г. Це положення буде доповнено та остаточно вироблено після того, як в розвиток складеного між Р. С. Ф. С. Р. та У. Р. С. Р. договору будуть точно встановлені конституційні взаємовідносини між обома республиками“.***)

Вищеподані факти дуже красномовні. Появу їх треба вітати. І ми певні, що „конституційні взаємовідносини між обома республиками“, напором життя все більше й більше наблизятимуться до дійсно соціалістичних взаємин, до того типу соціалістичних державних поєднань, які спробували в своєму начеркові накреслити.

Мик. Чечель.

„Новочасна мудрість наукового соціалізму“.
„Вільна Україна“, число 1—2, 1921 р., орган Центр. Ком. УСДРП.

„Завоевания революції будуть забезпечені, коли наш велетень, український працюючий народ, озбройте себе не лише „сталеним інжем“, але і новочасною мудростю наукового соціалізму.“
(З „Переднього слова“ до ч. 1—2 „Віл. Укр.“)

Це речения „Переднього слова“, котрим ми починаємо наші замітки, після прочитання цілої книжки буде мати справжній свій смисел, коли стилістично його трошечки поправити, додавши пару слів; тоді воно буде звучати так:

*) Дів. ч. 45 „Новый Мир“.

**) Підкresлення „Н. Миру“.

***) У. „Н. М.“ ч. 47.

Завойовання революції будуть забезпечені для буржуазії, коли наш вілетень, український працюючий народ, озброїть себе, замість сталеного ножа, новочасною мудрістю наукового соціалізму, яку підносить йому Центр. Ком. УСДРП на сторінках „Вільної України“.

Центральний комітет української соціяль-демократії далі в „переднім слові“ до першого числа своєго нового органу заявляє, що його метою є „методом наукового соціалізму... освітити і вияснити всі найголовніші події сучасної української революції“ та „вказати шляхи і способи, якими мусимо йти далі і невпинно боротися за визволення робочих мас України“. Змагаючи досягнення цієї мети, Центр. Ком. УСДРП уложив перше число „Вільної України“ з тим розрахунком, щоб поки що „освітити і вияснити“ українську революцію, її характер і завдання, маючи на увазі, очевидно, в дальших випусках „вказати шляхи і способи, якими мусимо йти далі“. Розробленням першої теми зайнявся І. Мазепа. В статті „Три періоди української революції“ він робить спробу проаналізувати дотеперішній перебіг української революції. Самому аналізові він передпосилає два загального характеру параграфи: 1. революція і національна проблема і 2. Росія й Україна перед революцією. Ці два параграфи, особливо другий, власне єсть найцікавіше з цілої статті І. Мазепи і з цілої книжки „В. У.“, бо вони для Центр. Ком. УСДРП являються фільософією російської й української революцій. В ціх параграфах І. Мазепа виложив, як задивляється українська соціяль-демократія на характер і значення цієї — будемо називати її східноєвропейської революції, чого від неї сподівається і які надії покладає. В них, словом, зафіксовано історичну перспективу української соціяль-демократії, в котрій (перспективі) знаходять своє освітлення і події сеї революції.

Коротко резюмуючи, І. Мазепа тої думки, що сучасна східно-європейська революція має такі самі завдання, які мала французька революція 1789—1793, тобто встановлення на європейському сході буржуазної „демократії“ з парламентарним устроєм; що це — „об'єктивні“ завдання революції. УСДРП, очевидно, поділяє сей погляд свого лідера, і тим пояснюється, що в іншім місці „переднього слова“ ми чуємо скаргу УСДРП на те, що „в своїм нестриманім розгоні вона (революція) не рахується з об'єктивними умовами життя і тому сама стає загрозою льогиці фактів і разом з водою викидає з купелі і тільки що народжену дитину“. Правда, в „переднім слові“ редакція „Вільної України“ признає, що навіть від першої російської революції, не то що від 1793 р., „під впливом світової війни й великих революційних подій на Сході і Заході, годинник людства перескочив на ціле століття вперед“, але ні П. К. очевидно, ні І. Мазепа не звертають на те найменшої уваги і сміливо перескакують разом з УСДРП на більш як ціле століття назад, щоб тільки „довести“, що „сучасна революція в Росії і зокрема на Україні має такі самі завдання, як і зазначена французька революція“ (1789—1793. М. Ч.)

На поміч авторові редакція притягує майже всіх батьків марксистської церкви: Маркса, Енгельса, Кавтського, Бауера, Плеханова і навіть

еретика Троцького. Довгі цітати і цілі уривки з брошюра нагромаджено в першім числі „В. У.“ для „обґрунтування“ цієї основної тези нашої рідної соціаль-демократії. Де смисл цітат і видержок з брошюра не підходить, там хашаються слів; де треба — робиться „ловкостю рук“ необхідна підтасовка. І такими маніпуляціями і „лукавими мудрствуваннями“ доходить почтений автор до определення історичної перспективи, в якій УСДРП розглядає, як сучасне світове становище, так і східно-европейську революцію.

І. Мазепа знає, що без цього обйтися не можна, бо від такої чи іншої оцінки світового становища залежить така чи інша політика кожної, а в тім числі і соціаль-демократичної партії.

В якім становищу ми знаходимся в сей час? Чи в процесі розпочатої світової соціальної революції (соціалістичної), чи в процесі дальнього розвитку імперіалізму? Від тог чи іншої відповіді на се питання залежатиме і та тактика класової боротьби, якої соціалістична партія повинна держатись. Коли скажемо, що ми перебуваємо в процесі дальнього розвитку капіталістичного імперіалізму, то ми повинні уникати всякого рішучого бою з капіталізмом, повинні зберігати сили робочого люду, всю увагу звернути на його організацію, поліпшення його матеріального стану, підготовку його до майбутньої рішучої схватки з капіталізмом; словом — не посягаючи на теперішній буржуазно-капіталістичний суспільний устрій з його парламентаризмом, правовими інститутами і т. д., обмежитись, як в старовину, „трема корпусами“ соціалізма — політичною партією, професійним союзом і кооперацією, щоб при помочі їх піднести значення робочої класи в буржуазній державі. Це буде одна тактика.

Коли ж ми приймемо, що перебуваємо в процесі розпочатої світової соціальної революції, яка має ціллю знесення капіталістичного ладу і заведення натомісць (незалежно від методів!) соціалістичного суспільства, то й тактика наша буде іншою. Тоді якраз ми повинні проповідувати масам похід проти буржуазної держави і тих органів, якими вона здійснює своє панування над робочими масами. Це буде друга тактика.

Tertium non datur!

Тому почтений автор „Трьох періодів української революції“ відбігає на сто тридцять років назад, займає становище паризького санкюльота 1793. року, в такій перспективі розглядає сучасне світове становище і події на європейському Сході і потім заявляє, що „об'єктивні завдання сучасної революції в Росії полягають не в негайному заведенню соціалістичного способу продукції, а в знищенню віджившого феодального складу життя, визволенню народних мас із кайданів темряви і неекультурності, розчищенню шляху для більш успішного нормального розвитку капіталістичного способу продукції.“ (ст. 9).

Найважніше зроблено: діагноз поставлено. Звідси логічно випливає і вся дотеперішня і теперішня тактика УСДРП: проти диктатури пролетаріату, проти радянської влади, проти большевиків, за піддержку петлюрівщини, за „раду республики“, за парламентаризм, за

пятихвостку і т. д. Словом — „за демократію“. Раз всім народам на роду написано, щоб вони „перейшли процес свого розвитку від феодальних порядків через буржуазну революцію до сучасної демократії“, і коли „вже через демократію лежить шлях до кращого — до соціалізму“, а тому „такий саме шлях розвитку неминучий і для народів бувшої Росії“ (стор. 9.), то проти рожна не попреш! Й І. Мазепа зробив би краще, коли б на тім і став, а не брався роз'ясняти смислу „буржуазної“ російської революції, не брався товмачити своїм товаришам такі „непорозуміння“ її, як диктатура пролетаріату, — з'явіще, досить незрозуміле при буржуазній революції, а просто, подібно К. Кавтському, став би на позицію „непризнання“ совітської республіки з її диктатурою, вважав би її „фактом, который не должен существовать“. Тоді логічно звідси випливала б і тактика УСДРП, вірного помічника головного отамана в його боротьбі з большевиками.

Але І. Мазепа хоче сповнити обіцянку „Переднього слова“ і „методом наукового соціалізму насамперед освітити і вияснити всі найголовніші події сучасної української революції, викрити дійсні причини всіх удач і неудач в цій визвольній боротьбі українського народу, вказати шляхи і способи, якими мусимо йти далі і невинно боротися за визволення робочих мас України.“

От з цим „освітленням“ і „виясненням“ і виходить як раз конфуз у почтенного автора.

Першим камінем, о котрий преткнувся він, пішешествуя від феодалізму через буржуазну революцію до сучасної демократії, була диктатура пролетаріату в відсталій, недорозвиненій Росії.

„Буржуазна по своєму обективним завданням революція в Росії мусіла в процесі свого розвитку набрати форм революції пролетарської“. (ст. 9.).

І далі на протязі п'ятьох сторінок друку автор доводить своє твердження. Розуміється, довести його він не зміг, бо саме твердження несправедливе. Революція в Росії, розпочинаючись, справді мала своїм обективним завданням знищення решток феодалізму і розчищення шляху для нормального капіталістичного розвитку. Так вона роспочалась весною 1917. і в такім нацрімі стала розвиватись. Ми знаємо, яку діяльність приймала російська велика буржуазія в підготовці революції і в подіях її перших місяців. Ми бачили, як чепляли собі червоної стрічки генерали не тільки від фінансів, торговлі і промислу, але й від інфантерії та інших родів зброй; як привітала революцію вірна наїмічка цієї буржуазії — російська інтелігенція, організована в партію кадетів, перед котрою розкривалися широкі горизонти участі в організації національно-господарського процесу. І помилується І. Мазепа, коли на стор. 13 твердить, що „в Росії вона (інтелігенція М. Ч.) була, .. здебільшого захоплена симпатіями до соціалізму і солідарністю з пролетаріатом“ і що „ніде не було такого вдачного ґрунту, як тут, для утворення з цієї інтелігенції значних кадрів солдатів, вихованих агітарів і борців за ідею революції і соціалізму“. Після чотирьох літ революції, під час котрих російська — і, додамо, українська — інтелігенція на ділі показала, чим вона була і єсть, твердити що ся інтелігенція була „захоплена симпатіями до соціалізму і солідар-

ністю з пролетаріатом“, що вона давала кадри „агітаторів і борців за ідею революції і соціалізму“, — це просто смішно.

Коли ж то було, що ця інтелігенція виявляла оту свою солідарність з пролетаріатом? На початку революції, за часів кн. Львова-Керенського? Власне, до цього періоду революції відноситься маніфестація інтелігенцією своїх симпатій до ідеї революції: Але ж цей період не має нічого спільного з боротьбою за соціалізм! Це був той період, коли лунали гасла „все для фронта“, „все для перемоги“, „війна до победного конца“, коли йшла агітація за „заем свободы“, коли закордонна політика спочивала в руках іп. Мілюкова-Терещенка, коли перед очима їх манячив Константинополь і проливи, а повстанцям-салдатам, що полкообразно приходили до Таврійського палацу заявляти свою вірність Комітетові Державної Думи, той самий п. Мілюков заявляв, що „царем буде Алексей, а за сго малолетством регентом — Михаїл.“

І інтелігенція дійсно заявляла свої симпатії до ідеї такої революції, котра справді мала свою ціллю „розчистити шлях для більш успішного й нормального розвитку капіталістичного способу продукції“. Інтелігенція не тільки маніфестувала свої симпатії до такої революції, але й на ділі, активно приймала в ній участь, не за страх, а за совість допомогала, чим і як могла, тимчасовому правителству. Бо перед „мало забезпечену матеріально, бідолашно, обшарпаною“, як справедливо говорить І. Мазепа, російською інтелігенцією відчинялась перспектива іншого життя, коли замісць царсько-поліцейської бюрократично-феодальної Російської Імперії з її мертвлячим духом повстане Російська Імперія дільтя-буржуза, цього всепроймаючого руйника-творця, коло которого так добре можна заробити, котрий не має часу займатися державною машиною і віддає її в цілковите завідування і управління всезнаючому інтелігентові.

Для російського інтелігента така перспектива не була безплодною мрією, а живою дійсністю, що наступила для нього з перших же днів мартовської революції. З перших же днів він покушував її і знайшов, що це смачно. Всі революційні і „демократизовані“ старі державні і громадські інституції відразу наповнились цим „земським і городським елементом“. Пригадаймо собі, як молоде покоління — студенство сповняло по містах поліцейську службу, а їхні батьки возіли в земствах, міських управах, ріжких комітетах, комісаріятах і т. д.

Скрізь ця інтелігенція маніфестувала свою солідарність з революцією, але з тим її змістом, котрого хтіли їй надати іп. Мілюкови, Гучкови і Родзянки.

А далі ми бачимо, як картина поволі міняється і як все різкіше виявляється суть стремлінь пані інтелігенції. Революція вибухнула, як сила стихійна, елементарна. Ті маси, що її робили, не одразу усвідомили собі це з'явлене і не відразу усвідомили та сформулювали свої цілі і домагання. Поки інтелігенція смакувала медянники перших днів революції, ці маси під впливом соціалістів почали організовувати свої ряди і волю в радах робітничих, солдатських і селянських депутатів. Ідея соціалізму, цілі пролетаріату були застушені цими організаціями, радами, а не Комітетом Державної Думи і його політично-державним ор-

ганом — тимчасовим правителством, котрі якраз і репрезентували ідею буржуазної революції, капіталістичного ладу. І хоч під впливом меншевиків та правих ес-ерів ради в своїй більшості ї стояли на тій самій позиції, що нині стоїть на ній І. Мазепа — що революція буржуазна, „образца 1793 года“, але все ж таки вони, рівняючись на сто літ вперед поставлена ціль — соціалізм, хтіли провадити інакшу (по формі, припаймні) політику, ніж буржуазія, і претендували на відповідний вплив і участь в управлінні.

За ким пішла тоді „захоплена симпатіями до соціалізму і солідарностю з пролетаріатом“ інтелігенція?

Чи може І. Мазепа навести нам приклади, коли інтелігенція стала по стороні хоч би її меншевицько-ес-ерівських рад в їхній боротьбі з временним правителством? А пізніше, коли ця боротьба загострилась до найвищої ступені і вилялась, нарешті, спочатку в лихневе, а потім в жовтневе повстання робочих і селян під проводом большевиків, де опинилася інтелігенція з своїми мнимими симпатіями для соціалізму і солідарностю з пролетаріатом? Вона вся опинилася в таборі, в орожому робочим масам. Молоде покоління виступило збройно проти робітничої влади (юнкера військових шкіл, офіцери денікінської, вранг'єлівської й ін. армій), а старше саботувало її (пригадаймо саботаж всіх інтелігентських професій після вибуху жовтневого повстання в Петербурзі). Те саме робила і та „соціалістична“ частина інтелігенції, яка перебувала в меншевицькій та ес-ерівській партіях.

Російська інтелігенція справді любила, як ті чеховські герої, пофільзофувати на тему про те, „что будет за сто, за двести лет“, буда не від того, щоб то був і соціалізм, і, оттак фільзофуючи та відстоюючи право на свободу такого фільзофування, хіба в цім смислі могла вважатись „солідними і вихованими агітаторами і борцями за ідею революції і соціалізму“, якою її вважає І. Мазепа. На ділі ж, в сей історичний момент вона показала себе прихильною і переконаною сторонницею буржуазно-капіталістичного ладу, котрий обіцяв поглибити її матеріальні становище. Вона хтіла його в Росії, і це бажання було батьком її ідеольгії про буржуазний характер російської революції, ідеольгії, перейнятої від неї її найрадикальнішою частиною, згрупованою в партіях меншевиків і правих ес-ерів.

Тому „розчищення шляху для більш успішного й нормального розвитку капіталістичного способу продукції“ було субективним завданням буржуазно-капіталістичної верстви російського суспільства і російської інтелігенції (en masse).

Ніколи таких цілей не міг собі поставити класово організований і свідомий пролетаріят, котрий капіталістично-буржуазному суспільному ладу свідомо протиставляє соціалістичний, вважаючи себе суспільною класовою, історично призначеною цей лад здійснити. Виборовши від капіталістів політичну владу, захопивши її в свої руки, він не може будувати інакше, як соціалістично, так само як буржуазна класа не може будувати інакше, як капіталістично. І тільки під впливом буржуазно думаючих інтелігентів-шептунів, які щодня й щогодини довбають йому

про „обективнобуржуазний характер революції“ може пролетаріят прикладати свій штемпель до будування буржуазної держави.

От, наприклад, й І. Мазепа твердить на сторінках „Вільної України“ про ці самі „обективні завдання сучасної революції в Росії.“ Чим же він доводить, що обективні завдання цієї революції саме такі?

„Сучасна російська революція є одна із останніх буржуазних революцій в Європі“ — перший „доказ“.

„Майже всі народи Європи перейшли процес свого розвитку від феодальних порядків через буржуазну революцію до сучасної демократії. І вже через демократію лежить шлях до кращого — до соціалізму“ — другий „доказ“.

„Такий саме шлях розвитку неминучий і для народів бувшої Росії“ — третій і останній „доказ“.

І. Мазепа, поставивши таку теорему, не помічає того, що дальнє скрізь він заперечує її, думаючи, що доводить.

Візьмімо для прикладу хоч би його примітку на стор. 8:

„По характеру своїх обективних завдань сучасна українська революція є революцією не національною, а соціальною. Всяка сучасна революція, яка має своїм завданням знищення попередніх відсталих від життя способів продукції, а не лише зміну форм політичної влади, є революцією соціальною. . . Революції соціальні . . . мають однакові завдання і тенденції для всіх країн з капіталістичним способом продукції.“

. . . Революція соціальна і по своїм завданням і по своему безпосередньому впливу, який завсіди виходить за межі твоєї держави, де така революція вибухає, в дійсності є не що інше, як революція світового значення“.

Підписуємошісь під всіма цими твердженнями І. Мазепи і будемо сподіватись, що він прийде до слідуючих висновків: тому що на Україні і в Росії, як і скрізь в Європі, панував капіталістичний спосіб продукції і тому що революції соціальні будуть революціями світового значення, мають однакові завдання і тенденції для всіх країн з капіталістичним способом продукції, то й українська та російська революції, які, як то ми вище вказали, є революціями соціальними, являються революціями світового значення, які мають своїм обективним завданням знищення попереднього відсталого від життя капіталістичного способу продукції, себ-то є революціями соціалістичними, або пролетарськими.

Але І. Мазепа в один миг поміщається в „перспективу 1793 р.“, і, розуміється, й висновки виходять на півтораста літ старіші:

„Класичний тип соціальної революції, повторює за К. Кавтським І. Мазепа, дає велика французька революція 1789—1793 рр.“ „Маючи такі самі завдання, як визначена французька революція (себ-то встановлення буржуазної „демократії“ М. Ч.), говорить вже „отсебятину“ І. Мазепа, сучасна революція в Росії і зокрема на Україні є також по своему характеру революціями соціальними, з широким світовим, а не лише обмеженим, місцевим впливом і значенням.“

Себ-то, як же це воно виходить? Ну, добре. Французька революція 1789—1793 мала своїм обективним історичним завданням встановлення буржуазно-демократичного ладу; в цій напрямі вона й мала сві-

тове значіння і вплив. Після її перемоги у всіх краях Європи буржуазія (власне її передова, активна клясово-свідома частина) боролась за „демократичний“, парламентарний лад, котрий віддавав їй до рук державну машину і, зважить, господарське життя країни. Парламент став тоді в цій боротьбі буржуазії з феодаалами таким самим гаслом, як тепер ради в боротьбі пролетаріата з буржуазією.

Ну, а в чому же тоді полягає широке світове значіння східноєвропейської революції?

Кожна соціальна революція відкидає від влади в державі одну суспільну клясу і приводить до неї іншу. Французька революція 1789—1793 відкинула від влади феодальне панство та духовенство і поставила до державної керми буржуазію, котра й по сіє время благополучно остается там скрізь, за виключенням Росії та України. В цих двох краях владу завоювали робочі, нова суспільна кляса, а в Європі ці самі робочі напирають на буржуазію і теж хтять прогнати її з хазяйського місця. Це — справа ясна. І навіть для українського соціяль-демократа повинно бути безсумнівним, що тенденцією історичного розвитку єсть перехід влади від буржуазії до робочих, і то скрізь, в тім числі й на Сході Європи. Тому соціальною революцією світового значіння може бути тільки така революція, котра цю тенденцію переводить в життя. Бо революція, котра передала б в Росії владу буржуазії, жадного нового слова світові не сказала б: що була б революція місцевого, російського значіння.

А в І. Мазепи виходить, що східноєвропейська революція повинна „обективно“ вдруге завести в Європі буржуазно-демократичний лад.

Однаке І. Мазепи не бентежить те, що факти не вкладаються на його прокrustове ложе образца 1793 р., і він далі, „пояснює“, як воно сталося, що „буржуазна по своїм обективним завданням революція в Росії мусіла набрати форм революції пролетарської.“

На стор. 10. І. Мазепа пише: „Як найбільш активна революційна сила, він (пролетаріят М. Ч.) може в таких умовах (де поруч з некультурним, малосвідомим та незорганізованим селянством і слабою буржуазією існує порівнюючи розвинена кляса пролетаріату) більше стало захищати владу в свої руки, стаючи тим самим на шлях перетворення буржуазної революції, яка нищить феодалізм, в революцію пролетарську, яка має завданням знищення капіталізму.

Таку саме можливість безпосереднього переходу буржуазної революції в пролетарську Маркс і Енгельс передбачали ще для Німеччини під час революції 1848 р. Але на ділі ця іхня надзвичайно далекозора думка могла здійснитися лише тепер, у сучасній революції в Росії*).

Я позволяю собі навести вже одразу ще де-кілька цитат, котрими користується І. Мазепа для доведення, що сучасна східноєвропейська революція є обективно буржуазна, щоб було ясніше, що І. Мазепа просто не зрозумів того, що він прочитав у „отців церкви“

*). Підкresлення мое. М. Ч.

На стор. 13. він цитує К. Кавтського¹⁾), коли той ще думав справді, як революціонер: „Дивно, що саме російський пролетарят покаже нам наше майбутнє, оскільки воно виявляється не в організації капіталу, а в протесті робітничої класи: Росія — найбільше відстала з усіх великих держав капіталістичного світу; це ніби-то суперечить матеріалістичному розумінню історії, згідно з котрим економічний розвиток становить основу політичного; але в суті речі це суперечить лише такому матеріалістичному розумінню історії, яке навязують нам наші противники і критики, що бачать в ньому не методу дослідження, а лише готовий шабльон“.

На стор. 14. цитується Л. Троцькій²⁾), який в 1906 писав:

„Марксизм заздалегідь оцінив соціальний зміст майбутньої революції. Називаючи її буржуазною, він указував тим, що безпосередні³⁾ обективні⁴⁾ завдання революції полягають в утворенні „нормальних“ умов для розвитку буржуазного суспільства в його цілості. Марксизм виявив себе правдивим, і цього не доводиться вже ні заперечувати, ні доказувати. Перед марксистами стоїть цілком інше завдання: шляхом аналізу внутрішньої механіки розвиваючоїся революції викрити її „можливості“⁵⁾. Було б ґрубою помилкою просто ототожнювати нашу революцію з подіями 1789—93 або 48 років. Історичні анальгії, котрими годується і живе лібералізм, не можуть замінити соціального аналізу. Російська революція має цілком своєрідний характер, котрий є вислідом особливостей всього нашого історично-суспільного розвитку і котрий в свою чергу розкриває цілком нові історичні перспективи ... Російська революція утворює, на наш погляд, такі умови, при котрих влада може (при побіді революції повинна) перейти до рук пролетаріату раніше, ніж політики буржуазного лібералізму будуть мати можливість у всій повноті виявити свій державний геній.“

Цитує І. Мазепа і Плеханова, який ще в 1889 р. сказав, що „революція в Росії може побідити, як робітничий рух, або її зовсім не буде“.

Все це І. Мазепа наводить для того, щоб гадками авторитетних соціалістів потвердити, що „таким чином, відстала, недорозвинена Росія мусіла стати класичною країною для здійснення концепції Маркса й Енгельса“ (ст. 13). І, дійсно, концепція Маркса й Енгельса для Німеччини 1848 р. і вищеведені цітати з Кавтського, Плеханова і Троцького про характер в той час майбутньої (першої) російської революції не тільки не суперечать одна одній, а навпаки — вони гармонічні, бо вони є продуктом однакового методу досліду, а не готові шабльони, яким для Мазепи є „образець 1793 р.“

Мазепа ж притягнув за волосся і концепцію Маркса й Енгельса і згадані цітати, щоб довести своє абсурдне твердження, що сучасна російська революція лише по формі пролетарська, бо все одно справа мусить скінчитись буржуазною демократією. І тим самим показав, що

¹⁾ К. Каутський. Американський и русский робочий. СПБ. 1906 г., ст. 4 и 5.

²⁾ Л. Троцький. Перспективы русской революции. Берлін, 1917. ст. 5 i 36.

³⁾ Себ-то ті завдання, які є початковими. М. Ч.

⁴⁾ Себ-то такі, які при всяких умовах існують. М. Ч.

⁵⁾ Себ-то — що може осягнути революція при певних умовах. М. Ч.

він не зрозумів ані концепції Маркса, ані тих цітат, якими користувався. А редакція „Вільної України“ умістила в тім самім числі уривок з брошури О. Бауера „Bolschewismus oder Sozialdemokratie“, опріч всього того виявила, що вона не зрозуміла і змісту основної думки О. Бауера про характер і значення російської революції.

Справді: В чим полягає „концепція Маркса“? В IV розділі „Комуністичного Маніфесту“, написаного за пару тижнів до февральської революції 1848 року, з'ясовуючи становище, яке комуністи займають до ріжних опозиційних партій, Маркс і Енгельс писали:

„В Німеччині комуністична партія бореться спільно з буржуазією, поскільки буржуазія виступає революційно, проти абсолютної монархії, феодальної земельної власності і дрібноміщанства.“

Але вона ні па один миг не перестає виробляти у робочих можливо ясну свідомість ворожого противенства між буржуазією й пролетаріатом, щоб німецькі робочі могли зараз же повернути проти буржуазії, як зброю, ті суспільні й політичні умови, які мусить принести разом з своїм пануванням буржуазія; щоб після упадку реакційних класів в Німеччині зараз же роспочати боротьбу проти самої буржуазії.

На Німеччину звертають комуністи свою головну увагу, бо Німеччина знаходиться на передодні буржуазної революції і тому що цей переворот вона довершує при більш прогресивних умовах європейської цівілізації взагалі і з далеко більш розвиненим пролетаріатом, ніж Англія в 17., а Франція в 18. століттю, а тому німецька буржуазна революція може бути безпосередньою прелюдією пролетарської революції“.

Чи думає Мазепа, що Маркс і Енгельс для „пролетарської форми“ агітували за те, щоб німецький пролетаріят, довершивши разом з буржуазією буржуазної революції, „зарає же розпочинав боротьбу проти самої буржуазії, свого вчорайшого спільника?“ Чи, може, він думає, що вони, говорячи про боротьбу пролетаріата з буржуазією мали на увазі боротьбу „трьома корпусами“ — партія, професійна спілка, кооперація? Їхні слова про відмінну, порівнюючи з англійською й французькою революціями 17. й 18. віків, обстановку боротьби, про буржуазну революцію, „як безпосередню прелюдію революції пролетарської“, їхня агітація за це ясно вказують, що тут йшло не про мазепину „пролетарську форму“, в яку мимоволі, „обективно“ виливається буржуазна революція, а про саму настоящу, „субективно-пролетарську“ революцію, яка ставила собі свідомою ціллю відіхнути нового пана — буржуазію від влади і захопити цю владу пролетаріатом, не для того, очевидно, щоб „розчищати шлях для більш успішного й нормальногорозвитку капіталістичного способу продукції“, бо ніхто не зуміє так добре „розчистити шлях“, як буржуазія сама для себе.

Оце й була концепція Маркса й Енгельса для Німеччини в 1848! І коли І. Мазепа признає, що Росія мусіла стати „класичною країною її здійснення, то нехай відкine свої „обективні завдання“ російської революції „образца 1793 года.“

Так само, як і „концепції Маркса“, не зрозумів І. Мазепа і цітат з Кавтського, Плеханова і Троцького. Особливо останній говорив ясно і недвозначно про характер російської революції (1905 р.).

Російська революція вже 1905. відбувалася за обставин, які були в Німеччині в 1848. І тому Троцький мав рацію говорити, аналізуючи ці обставини, що „російська революція утворює такі умови, при яких влада може (а при побіді революції повинна) перейти до рук пролетаріату раніше, ніж політики буржуазного лібералізму будуть мати можливість у всій повноті виявити свій державний геній.“ Революція 1905. виявила тенденцію переходу влади до пролетаріату, але революція не перемогла. Через 12 літ революція відновилася, і тут виправдалися близкучо і концепція Маркса, і гадка Троцького. Революція роспочалася, як буржуазна. Робітництво разом з буржуазією, яка „тоже шахала“, валило поміщицько-феодальний режим, а далі свідомо виступило проти тої самої буржуазії і побідило її. Тому влада повинна була перейти і справді перейшла до пролетаріату раніше, ніж встигла російська буржуазія „у всій повноті виявити свій державний геній.“ Справа не скінчена. При ласкавій допомозі марксистів мазепиного толку буржуазна контр-революція ще на одну хвилину не лишає без уваги російської революції, бажаючи як пайкорше повернути їй її „об'єктивно-історичний характер і значення.“ (Чи не в цім добачає І. Мазепа її світовий характер?) Коли і в цих розмірах, світових, вона переможе, то цим Марковська концепція виправдається до кінця: російська революція (як, чого сподівався Маркс, в 1848. німецька) сповнить своє історичне завдання — прелюдії світової пролетарської революції. Коли ж би не перемогла. коли б без піддергки світового пролетаріату російський робочий впав під ударами світової контр-революції, то навіть і тоді не сповнилася б „концепція І. Мазепи 1793“, бо черговий вибух пролетарської революції в європейських західних краях вернув би пролетарське *status quo* і в Росії, і на чергу дня знов стало б питання соціалізації, а не мазепиного „розвищення шляху і т. д.“

На початку 20. століття продукційні сили дійшли такого ступеня розвитку, що почали проривати тепер вузькі для них рамки суспільного ладу. Зросла і організувалася нова молода суспільна кляса — пролетаріат (як сила світова, що в міжнароднім масштабі організовувалася і стреміла до захоплення в свої руки керування господарським процесом). Війна, теж в міжнароднім розмірі, загострила класові противінства між пролетаріатом і буржуазією, погрішивши матеріальнє становище і тим зреволюціонізувавши пролетаріат і ослабивши буржуазію, зробивши її, таким чином, менш здатною до оборони. Повстання пролетаріату загрожувало що хвилини. Ясно, що це повстання його мало бути не за підвищення заробітної платні або скорочення робочого дня. Це було б те повстання, про котре Маркс писав в „Комуністичному маніфесті“, що його примара крутиться в Європі.

Маркс сподівався, що ця революція розпочнеться в 1848 році в Німеччині, яка стояла напередодні буржуазної (заямте ще п. Мазепо!) революції. Сподіванки його не справдилися, бо 1848 рік був керований Францією, в котрій не було умов для перемоги пролетарської революції. Французький пролетаріат не знайшов піддергки у селянства, і тому був побитий буржуазією. Розгром французького пролетаріату не міг, розуміється, викликати диктатури німецького про-

летаріяту. Була несприятлива для світової пролетарської революції коньюнктура, тому її революція стала неможливою.

Отже соціалістична революція в 1848. була неможливою не тому, що вона „не дозріла“ в тім смислі, як то говорять псевдомарксисти, котрі уявляють собі, що буржуазне суспільство, як яблуко, дозріває до соціалізму. Адже ж 73 роки тому суспільство, очевидно, було менш „дозрілим“ до соціалізму, як тепер, а Німеччина була такою само аграрною країною, як тепер Росія, однаке творцям ідеї диктатури пролетаріяту і пролетарської революції це не перешкоджало тоді ж проповідувати її і сподіватись успіху. Вони сподівались, що базою пролетарської революції зробиться Німеччина, бо надіялись, що в Німеччині, як і у Франції 1793., прийде до диктатури міста і німецьке селянство, яке дістало б від революції землю, буде боронити революцію від феодалів разом з містом, що буде в руках пролетаріяту, і таким способом вдастися пролетаріатові здійснити свою диктатуру для організації соціалістичного господарства. Одеї була концепція Маркса для перетворення буржуазної революції безпосередньо в пролетарську.

Тепер, в першій чверті 20. століття справи стоять інакше. Європейське селянство, за виключенням Росії, скрізь відбуло довгий період розвитку і сформувалось в клясу. Своїми інтересами воно міцно звязалось з міською буржуазією і вороже до пролетаріяту. Ні в одній європейській країні на захід від західної граници б. Росії нема і не може бути внутрішньої коньюнктури, подібної до німецької 1848. року. Ніде в Європі пролетаріят не може числити на поміч селянства в своїй революції. Така коньюнктура була в 1917. тільки в Росії. Тільки тут поруч з модерним пролетаріатом (а не санкюльотами, п. Мазепо!) істнувало революційне селянство, котре готове було (і на ділі це показало!) підтримати революцію, що віддасть їйому землю. Тому в 1917. Росія її зробилась класичною країною здійснення марксової концепції 1848.: Росія була напередодні буржуазної революції, ця революція її роспочалась в березні 1917., пролетаріят спільно з буржуазією виступив проти феодалів, а далі її проти самої буржуазії. Вибив її з сідла, встановилася диктатура міста, як і в 1793. (чого сподіався Маркс), але тому що в місті революціонером був не санкюльот 1793., соціально — пролетар, а клясово — дрібний буржua, а модерний, клясово-свідомий пролетар, котрий свідомо ставив революції соціалістичні завдання, то диктатура міста перетворилася в диктатуру пролетаріяту, а сама революція не „набрала форм“, як каже Мазепа, а стала пролетарською, соціалістичною революцією. На світовім буржуазно-пролетарськім фронті Росія була в 1917., так само, як Німеччина в 1848., тим пунктом, де міжнародному пролетаріатові найлекше було прорвати буржуазно-кашталістичний фронт. Прорив ворожого фронту ще не означає побіди. Це єсть „місцевий успіх“ стратегічного значення, котрий однаке талановитими керовниками пролетарської армії може бути „розвинутий“ і привести до перемоги на всьому фронті. До жовтня 1917. на чолі пролетарської армії в Росії стояли люди, не здібні оцінити цего „місцевого успіху“ і його значення. Вони човнили, подібно І. Мазепі, про обективно-буржуазні завдання росій-

ської революції і готові були через це віддати владу буржуазії. Їх замінили більшевики, і ось вже четвертий рік пролетарська революція держиться, побідно відбиваючи всі напади міжнародної буржуазії, котра краще за І. Мазепу знає справжні цілі і завдання цієї революції і тому, не покладаючись на їх „обективність“, отже неминучість, все-таки безпереривно підкопується під ню всякими можливими способами.

Російська революція — це справа цілого світового пролетаріату, а не самого російського. Це — його база, його вихідний пункт, звідки він може провадити свою боротьбу з міжнародною буржуазією. Коли він не зуміє оборонити цієї своєї бази, втерє її, його боротьба стане далеко тяжчою. В Росії розпочалась світова соціалістична революція, а остаточну перемогу свою над буржуазією вона буде справляти в Лондоні. Без перемоги пролетаріату в Лондоні не може бути перемоги світової соціальної революції, але існування російської соціалістичної республіки наближає цю перемогу.

Тому жадна ціна за вдережання в руках соціалізма російської й української соціалістичних республік не єсть дорога, і ті уступки, які совітське правительство змушене було в останній час поробити в середні республіки і навіні, не мають нічого спільногом з опортунізмом європейських і російських соціаль-патріотів, котрі твердять про „недозрілість“, „обективні завдання“ російської революції і т. д.

Оттак виглядає характер і значення російської революції 1917.!

І коли б І. Мазепа потрудився уважно перечитати брошуру О. Бауера „Bolschewismus oder Sozialdemokratie“, з котрої витяг, уміщений в тім самім числі „В. У.“, що й стаття Мазепи, мав, очевидно (видно з підтасованого характеру приміток редакції, як от на стор. 62., рядки 21 і 22 зверху), на меті підкріпити „концепцію Мазепи“; коли б він не тільки уважно перечитав брошуру, а й продумав би те, що там написано, то може б і сам він написав був інакше.

* * *

Але коли прийшлося уже порівнювати Мазепу з Бауером, то дозвольте спинитись на цім докладніші.

В 1917. О. Бауер під псевдонімом Heinrich Weber випустив брошуру „Die russische Revolution und das europäische Proletariat“, в котрій старався довести, що в Росії неможлива диктатура пролетаріату. Однаке диктатура пролетаріату стала в Росії фактом. В 1920. з'являється нова брошура О. Бауера — „Bolschewismus oder Sozialdemokratie“, в котрій автор, розуміється, мусів змінити цю свою попередню точку погляду, призвати необхідність диктатури пролетаріату в Росії, навіть більше того: не тільки призвати її з'явіщем необхідним, але й знаряддям історичного поступу. Ціллю брошури було довести, що „что Русскому здорово, то Немцу — смерть“: що ті методи пролетарської революції (диктатура), які застосовуються в Росії, не можуть бути з успіхом застосовані в Центральній і Західній Європі. „Радянська диктатура чи демократія — ось яка суперечка розділяє пролетаріят на соціаль-демократів і комуністів“, каже О. Бауер в передмові до своєї

брошури. І далі: „чи вишилюють методи російської революції з істоти пролетарської революції взагалі, чи умовою їх були особливі обставини російського суспільства? Чи єсть большевизм єдино можливим, єдино доцільним методом всякої пролетарської революції, чи він єсть тільки методом візвольної пролетарської боротьби, припасованим до особливих російських відносин і тому не придатним для других країн? Чи може і чи повинен пролетаріят всіх країн наслідувати російські методи, чи, може, ріжниці в умовах боротьби настільки великі, що той метод, який сама історія продиктувала пролетаріатові в Росії, в інших краях не може бути ужитий і повинен бути замінений цілком іншими? Още ті велике питання, довкола відповіді на які змагається міжнародний соціалізм.“

Отже справа йде про методи пролетарської революції. Не будемо тут спинятись довше над тим, яку відповідь дає О. Бауер на ці питання. Зауважимо тут тільки, що погляди його, одного з найвизначніших представників „центропів“ міжнародного соціалізму, зробилися поглядами „міжнародної спілки соціалістичних партій“, заснованої після соціалістичної конференції в Відні в м. лютому с. р.*).

Нас цікавить тут інша сторона справи. А саме О. Бауер, являючись сторонником „мирного переведення“ соціалістичної революції в Зах. Європі — демократичним методом, а не диктатурою (хоч припускає, що класова боротьба може настільки загостритись, що демократія лусне і або буржуазія, або пролетаріят хопляться диктатури), ніде ні одним словом не згадує про те, що російська революція є буржуазна по своєму об'єктивним завданням, як то твердить І. Мазепа. Навпаки, на стор. 64. своєї брошури і далі він ясно говорить про те, що ця революція, котра розпочалась, як буржуазна, перетворилася в пролетарську, що нищить капіталізм.

Редакція „Вільної України“ містила у себе в перекладі § 10 з цієї брошури, сподіваючись, що авторитетом Бауера підкріпить свою точку погляду на російську революцію, висловлену І. Мазепою в його статті. Ale з цього виникає саме тільки непорозуміння. О. Бауер в першій половині своєї брошури мав на увазі, висловлюючись математично, почисливши сили активні й реактивні, що двигають соціальне тіло Росії, прийнявши під увагу умови руху, определити, як той рух відбуватиметься і де тіло, нарешті, опиниться — определити „історичне місце“ (*die historische Stellung*) російської революції, а не її „значення“ (як переклала „В. У.“), котре можна буде определити тільки по наслідках революції.

Завдання це О. Бауер розвязує так. Ділаючі сили: 1. буржуазія, яка стремить до знищення решток феодалізму і заведення буржуазно-парламентарної демократії; 2. класово-свідомий пролетаріат, що стремить до заведення соціалістичного ладу; 3. селянство — має одну свідому ціль: знищення феодалізму. Умови: епоха зконцентрованої великої індустрії при одночаснім низьким культурним рівнем селянства, революційно настроєного. Розвій руху: селянство увіль-

*) Декладніще див. мою статтю про це в ч. 7 „Борітесь-Поборете!“

няється від феодалізму, забирається назад на своє село, віддаючи владу в державі місту. Місто дістає диктатуру над країною (в тім і над селом), а тому що в місті найчисленнішою та найбільш революційною клясою є пролетаріят, то диктатура міста перетворюється в диктатуру пролетаріату. Політика пролетарської влади що-до селянства (побільшення і зміцнення селянського землеволодіння, піднесення культурності) розбуджує активність його і здібність до політичної самодіяльності. Зі зростом цього зникають умови для диктатури пролетаріату і наростиють умови для існування демократії. Так диктатура пролетаріату веде до демократії в Росії. Який буде зміст цієї демократії? О. Бауер говорить: „в якій мірі цей суспільний лад буде капіталістичним, а в якій соціалістичним, це буде залежати насамперед від того, чи буде тим часом і наскільки в решті світу буде переможено капіталізм і заведено соціалістичну продукцію і поділ дібр.“ (ст. 70.)

Отже результат російської революції поставлено цілком в залежність від розвитку і успіху світової соціалістичної революції. І, як бачимо, від цієї Бауерової концепції до категоричних висновків І. Мазепи про необхідно-буржуазні наслідки російської революції дуже далеко. О. Бауер дає спробу аналізу, а І. Мазепа користується готовим шабльоном — французькою революцією 1789—1793, проводячи просто анальгію, „якими годується і живе лібералізм.“

Як би „В. У.“ точніше переклада згадуваний § 10 бауерової брошури, то І. Мазепа мав би можливість переконатись, що О. Бауер ясно проводить межу в анальгії між французькою і російською революціями. На ст. 64. брошури, вказуючи на те, що єсть анальгічного в цих двох революціях (це місце знаходитьться в „В. У.“ на ст. 61 від 2. рядку знизу до кінця і на ст. 62 перших 9¹/₂ рядків зверху), О. Бауер каже: „In soweit ist die Entwicklung der russischen Revolution von 1917 bis 1920 der Entwicklung der französischen Revolution von 1789 bis 1793 vollständig analog“, еже по-українському глаголеться: „Настільки (і не більше! М. Ч.), розвиток російської революції від 1917 до 1920 року вповні анальгічний з розвитком французької революції від 1789 до 1793 року. (А не „ось в чому „полягає анальгія...“, як переклада це „В. У.“). А далі починається оте але, яке цілком міняє перспективу і приводить до „марксової концепції 1848“, которую І. Мазепа зрозумів, як концепцію „пролетарської форми буржуазної революції“.

* * *

Від бауерової концепції, в котрій і російська революція знаходить своє місце, як частина соціальної світової революції, сильно ріжниться погляд К. Кавтського, як на світову революцію, так і на російську. В кожнім разі, його погляд на ці речі не сходиться ні з бауеровим, ні тим більше з мазепіним. Тому уривок „Перспективи совітської республіки“ з його книги „Terrorismus und Kommunismus“, уміщений в ч. 1. „Віл. Укр.“, не гармонізує з офіційним мазепо-редакційним поглядом на ту саму справу.

I. Мазепа вважає російську революцію буржуазною революцією світового значення, О. Базер знаходить, що вона — частка пролетарської революції теж світового значення, а К. Кавтський має нахил определити її, як контрреволюцію.

На стор. 146. його книги „Terrorismus und Kommunismus“ читаемо: „Сами большевики не виявляють особливої певності в своїй остаточній перемозі. Але на один якор спасення все ж вони покладають всю надію. Як що-перестане Росія бути вибраним народом революції, тоді світова революція повинна бути тим Месією, який увільнить російський народ.“ „Але що ж то єсть світова революція? Можна розуміти її подвійно. Можна розуміти під цим такий зрист на цілому світі соціалістичної думки, при одночаснім зміцненню пролетаріату і зрості гостроти класової боротьби, що соціалізм робиться силою, яка двигає світом, яка все більше опреділює життя всіх держав. Але можна під тим також розуміти революціонізацію світа в большевицькім смислі, завоювання пролетаріатом політичної влади в усіх великих державах вже в біжчі часі... і горожанську війну на цілому світі.“

К. Кавтський є прихильником першого розуміння світової „революції“, тому те, що діється в Росії, він вважає контрреволюцією: „Комунизм своїми роскоюючими тенденціями вже тепер перешкоджає революції в Німеччині“ (ст. 148).

„Всі спроби окремих пролетарських шарів дійти до диктатури можуть мати лише тимчасовий лъокальний успіх з одним спільним результатом: збільшенням політичного й економичного розкладу держави і змаганням до контрреволюційної військової диктатури“ (ст. 150) і т. д.

Як же дійти до соціалізму? „Одинокий шлях уникнути насильства і дійти до спокійної позитивної творчості дає демократія“ (ст. 150). „Пролетаріят цілого світу почав двигатись, і його міжнародний тиск буде досить сильний, щоб від нині всякий економічний прогрес відбувався не в капіталістичнім, а в соціалістичнім смислі.“

„Таким чином, світова війна з певністю означає епоху кінця капіталістичного і початок соціалістичного розвитку.“ (ст. 153). „Те, що відбувається тепер, це єсть „увільнення елементів“, які мають завданням розпочати соціалістичний розвій. Як що вгодно назвати це світовою революцією, бо це відбувається на цілому світі, то ми стоїмо перед світовою революцією.“

Так розуміє соціалістичну революцію К. Кавтський. Інтересно порівняти це розуміння з слідуючими словами „Комуністичного Маніфесту“ (розділ II, кінець):

„Ми бачили вже вище, що першим кроком в робітничій революції є підняття пролетаріату до становища пануючої класи, завоювання (Die Erkämpfung) демократії.

„Пролетаріят використає своє політичне панування для того, щоб постепенно відібрати від буржуазії весь капітал, сконцентрувати все знаряддя продукції в руках держави, себ-то пролетаріату, організованого, як пануюча класа, і можливо швидко збільшити масу продукційних сил.

„Це може, звичайно, статись тільки через деспотичне нарушення права власності і буржуазних продукційних відносин, себ-то такими

способами, котрі видаються економично невистарчаючими і нестійними, але котрі в перебігові руху виганяються самі по-над себе і неминучі для перетворення цілого способу продукції.“

Це пояснення писаного в 1847. „Ком. Ман.“ викликає суперечки лише на тему, якими способами має він здійснювати свою диктатуру: чи органами завойованої демократії, чи власними органами, наново створеними — радами, наприклад, хоч і про це Марксова думка зафіксована в його переписці з Кугельманом. В 1871. році, під час паризької комуни, він писав, що „найближчою спробою французької революції буде вже не тільки перекласти з одних рук до других бюрократично-мілітарну машинерію, як досі, але розбити її, і се являється передумовою кожної дійсно народної революції на континенті. Сим є також і спроба наших геройческих паризьких партійних товаришів.“

До котрого з наведених поглядів пристає ЦК УСДРП? Уміщення в „В. У.“ поруч з мазепиними висновками уривків з писань ріжних по своїм поглядам О. Бауера і К. Кавтського дуже заплутує справу. Висновки І. Мазепи що-до характеру східно-европейської революції ясні, неясно тільки, для чого було притягувати за волосся неповинних в цих висновках О. Бауера і К. Кавтського.

II.

На стор. 7. І. Мазепа заявляє, що „инакше йде її (революції, М. Ч.) розвиток в Московщині, інакше в Фінляндії, Естонії, Латвії, Грузії, Азербайджані, ще інанше на Україні. В кожній із цих країн революція, маючи по суті одинакові історичні завдання, (підкреслення мое, М. Ч.) неминуче набрала, в залежності від місцевих умов і обставин, інших, неоднакових форм що-до свого розвитку“. Ми вже познайомились з цими „історичними завданнями“.

Наші соціаль-демократи глибоко переконані, що саме ці завдання „розчищення шляху і т. д.“, зформульовані І. Мазепою на 9. стор. „В. У.“, написані на роду і російської й української революції, тому-то Карпо-Батерович так сміливо й пророчить її упадок „якраз за-для її аграрно-селянського характеру“. Це відношення українських соціаль-демократів до російської й української революції дуже характеристичне для них, як для типових інтелігентів, що не мають нічого спільногого з робочими масами, а хтіли б ними верховодити (Dr. Service з Jimmie Higgins'a-їхній прототип!). Самі робочі не можуть, підібно до лідерів УСДРП, безпосередньо від розвитку продукційних сил одержати автентичні відомості про „об'єктивні“ історичні завдання революції; тому вони иноді навіть „штурмують небо“, мовляв Маркс, ставлячи революції свої „суб'єктивні“ цілі — „соціальну республіку“ (1871.) або соціалістичну республіку (жовтень 1917. і далі). Провідники ж мас можуть двоісто поставитись до цих виступів. Прикладом першого роду становища, становища революційного, можна навести К. Маркса, котрий привітав спроби паризьких комунарів 1871., хоч незадовго перед тим і перестерігав їх перед заміром захопити владу.

Прикладом другого роду становища поруч з шейдемано-носківцями треба поставити УСДРП. Ріжниця між ними не в теорії, а в практиці. Носке справді мав за собою досить значну частину пролетаріату, а українські с.-д., не маючи його, зверх своїх власних персон прикладали (і досі прикладають) паштрану етикетку УСДРП до контр-революційних авантюр купців українських націоналістів, що грають на зміливих настроях селянства, незадоволеного економичною політикою большевиків. Тому без здивування зустрічаемо в „В. У.“ такі перлини соціалістичної думки, як „Українці, прийнявши перемир'я (Поляків з большевиками. М. Ч.), зробили страшну помилку. Недоощінена була революційна (*sic!*) ситуація, яка була її на Україні. Уже в Винниці наша армія була б у четверо більша, а вся Україна спалахнула б граціозним повстанням“ (ст. 53).

На думку П. Феденка, автора цих рядків, польсько-петлюрівський наступ на большевиків і повстання селянства проти останніх — це українська революція.

Навіть розумуваннями І. Мазепи можна довести, що це контр-революційна позиція. Справді, на стор. 9. І. Мазепа, посилаючись на К. Маркса, твердить, що „в здійсненню завдань буржуазної революції безпосередньо зацікавлені три суспільні класи: селянство, пролетаріат і дрібна буржуазія. Із цих трьох класів, як показує весь попередній історичний досвід, селянство не здатне до ролі самостійної політичної сили. Воно не здатне обороняти свої класові інтереси у власнім імені ні в парламенті, ні в якому будь конвенті. Воно не може само представляти себе, воно повинне бути представлене зі сторони“. І ще раз на конкретнім примірові — Всеукр. Трудовім Конгресі (23.—28. I. 1919.) І. Мазепа демонструє це (стор. 33.): „укр. селянство близькуче показало, що воно настроєне революційно і з національного боку є безперечно українським, що воно було в силі потрясти і навіть повалити гетьманську державу, але зовсім не було здатним не тільки утворити в цій державі нову самостійну політичну силу, але її обороняти в своїм імені свої класові інтереси в парламенті.“

Отже українське селянство приходиться після цього відкинути, як класу, котра не може самостійно творити ні української революції, ні української держави.

„Не був здатний (значить, і досі не здатний. М. Ч.) витримати як слід (сміливо можна викинути „як слід“. М. Ч.) іспит і український пролетаріат. Та ж сама відсутність широкого і ясного розуміння обективних завдань революції... нездатність вкласти в українську національно-визвольну боротьбу єдино творчі і двигаючі революцію соціально-політичні основи, та сама загальна слабість, недостача революційної енергії, ініціативи, творчості“ ...

Ну, а третя — дрібна буржуазія?

Показується, що її вона не могла: „єдиним носителем української національної ідеї була лише невелика по своїй кількості дрібноміщанска інтелігенція“ ... (ст. 14.).

Отже виходить, що всі три класи, „заінтересовані в здійсненню завдань буржуазної революції“, на Україні були нездатні до революції.

Питання: як же можлива на Україні така революція, для переведення котрої нема субекта?

I. Мазепа пояснює: Знайшовся птах чи комашка, котрий „зробив своє маврове діло“, мовляв I. Мазепа, і заплоднив революційну ситуацію українську: перейнявши провід над українським селом, зайдо-російський большевик дав народитись „об'єктивним завданням“ — українській аграрній революції.

Добре! ну, а далі як бути? Сам I. Мазепа на ст. 29. заявляє, що „після лютого (1918., першого приходу больш. на Укр. М. Ч.) революція могла означати лише переворот усього буржуазного устрою“. „... він (хід подій. М. Ч.) піднімає проти великої земельної власності і проти буржуазного устрою в загалі (підкреслення мое. М. Ч.) селянську масу, примушує її прилучитися до російських большевиків, призвати в них свого передового борця.“ Отже I. Мазепа вважає, що большевики були на Україні революційним чинником, раз вони допомогли народові перевести аграрну революцію. Так само признає I. Мазепа, що після того революція могла означати лише переворот усього буржуазного устрою. Коли це означає зміст революції, коли большевики в цім напрямі діали, то, значить, всяка дія в противнім напрямі, всяке стремлення надати українському народному рухові інший зміст повинні бути признані контр-революцією.

I ми бачимо, як, справді, наші ес-деки, з огляду на нераз згадувані „об'єктивні завдання“, весь час, починаючи з повстання проти гетьмана, провадять цю контр-революційну лінію. В той час, як УПСР змагала до заведення радянської системи і диктатури сільського і міського пролетаріату, щоб тим способом надати українській революції „національного“ (в тім смислі слова, як його ужив I. Мазепа в своїй статті) характеру, УСДРП вважала це за „небезпечну гру“ (стор. 130.) і шкодила цьому, скільки могла, опраочись на реакційні дрібнобуржуазної елементи переважно з українського війська.

Так довела вона цю лінію і до нинішнього дня, остаючись вірною підпорою Петлюри і його реакційної і контр-революційної діяльності.

* * *

П. Феденко на стор. 60. твердить, що „за останні два роки на ґрунті економичних суперечностей з Росією (український) етнографічний матеріал початку 1919. витворився в націю з певними державними поглядами“ і тому може утворити свою власну державу. Але ж ця „етнографічна маса з певними державними поглядами“ лишається все ж таки селянством. Що ж буде робити УСДРП, котра знаходить, що селянство ніяк не може бути самостійним державно-творчим чинником, що воно завше мусить бути на помочах або у пролетаріата або у дрібній буржуазії? Як же думає здійснити УСДРП „ідеал селянської демократичної держави“? (ст. 60.)

Як показує досвід історії зах.-европ. країв, зформоване після буржуазної революції в класу селянство не тільки не йде під проводом

пролетаріату, але рішучо вороже до нього. Воно там йде за великою й малою буржуазією.

Тут ми підходимо до питання про українську державу, і нам здається, що українські соціаль-демократи в цій справі не остаються льогічними. Коли вони стоять на тім, що східно-европейська революція есть революція буржуазіи „типу 1789-93 рр.“, то, будучи льогічними, вони повинні були б відмовитись цілком від постулату української держави або перестати бути соціаль-демократами і шукати для України підходящого „помазанника“. Справді. І. Мазепа прийшов до висновку, що на Україні нема тих національно-українських суспільних верств, котрі могли б взяти на свої плечі тягар будівництва буржуазної держави: найчисленніша і національно-українська кляса — селянство не може, на його думку, самостійно будувати (а під час революції провадити останню) і потрібue політичного проводиря, яким могли б бути або пролетаріят або дрібна буржуазія. Але ні першого, ні другої теж нема „в національнім виді“ в такій кількості, щоб її вистарчило для провідної ролі в революції або мирного будування держави. Тому й цілій перебіг революції на Україні представляється І. Мазепа, як „ускорений курс“ проходження українським народом національного розвитку і клясової діференціації, після котрого він дійшов би до такої ступені національної свідомості, як Польща, і принаймні такої клясової діференціації, як Московщина, а всю тенденцію розвитку української революції вбачає І. Мазепа в її стремлінні набрати „національних“ (в уживаному І. Мазепою смислі слова) форм (стор. 17.). Але І. Мазепа не звертає уваги на те, що саме та кляса, який, на його думку, належить близьча будучина в політичнім життю Росії й України — дрібна міська буржуазія матеріально слабне в процесі революції. Єсть, що правда, сільське розгалуження її — український куркуль, але він повинен бути спочатку організований, чому теж не сприяє революція. Отже треба було б, щоб перше прийшов якийсь „помазанник“ з готовою збройною силою, опираючись на котру, міг би взятись за організацію куркуля, як соціальної бази для себе. Тому будування української держави на дрібно-буржуазнім куркулівськім ґрунті — це єсть перспектива монархії.

Не тільки „селянській демократичній“, а жадній українській державності тут місця нема.

Але може бути інша концепція української державності — селянсько-робітничої.

В основу її треба положити бідну частину українського селянства. Ця частина, що творить подавлячу більшість українського селянства, заінтересована в революції і може дати повну піддержку промисловому пролетаріатові, передовому бойцеві революції. Розуміється, пролетаріят не буде приготовляти місця для буржуазії, а старатиметься задержати і оборонити від ворогів свою спільну з селянством політичну владу для того, щоб провадити політику соціалізації народного господарства. І, знов повторюємо, він може знайти повну піддержку у бідного селянства, коли зуміє відповідно повести своєю політику в відношенню до нього, не політику нейтралізації, а втягання його в революцію, надання

йому політичної ролі, відповідної до його значіння в господарськім процесі (особливо в часі неуникненого при революціях занепаду господарства міста). Як російське, так і українське селянство (його бідніша частина), знаходиться в сей час в такім стані, що боятися його пролетаріатові нема чого, тому й нема чого його „нейтралізувати“. Нейтралізація — це рецепт для пролетарської революції Західної й Центральної Європи, де селянство, живучи, по-над або без малого сотню літ після буржуазної революції, створило виразно буржуазну клясу, клерикальну і контр-революційну, ворожу пролетаріатові.

Українське селянство в сей час на історичнім роздоріжжю: переможе соціалістична революція — його розвиток піде по шляху до соціалізації сільськогосподарської продукції; переможе контр-революція і запанує реакція — українське селянство піде тим самим шляхом, яким 130 літ назад пішло французьке селянство або 70 літ назад німецьке, і тоді слідуючий вибух революції застане вже в нім клясу, наближену до сучасного європейського селянства. Перемога революції відкриває перспективу української селянсько-робітничої державності, перемога ж реакції ставить хреста над цією і взагалі над українською державністю.

Інтересно підкреслити новий момент в ідеольгії УСДРП, оце за всяку ціну державництво її. Як відомо, українська соціалістична демократія ніколи не ставила самоціллю ідею української самостійної держави, заміняючи її ідеєю економічного і національного визволення українського народу. В програмах обох українських соціалістичних партій перед революцією і на початку її не було гасла „самостійності“. Українська соціалістична демократія завше вважала, що помимо своєї волі, ходом подій вона була пхнута на проголошення самостійності IV універсалом Центральної Ради. І це твердження не було фарисейством, бо єдино такий погляд міг випливати з соціалістичної ідеольгії. Підміна ідеї повного (а в тім і національного) розкріпощення українського народу ідеєю державності-самостійності — це єсть в українському соціалізмі пізніша налетілість, продукт розвитку революційних подій на Україні, реакція загнаної української соціалістичної демократії на силоміцне „пріобещані“ Українців російськими большевиками до соціальної революції.

Лиш боячись за сувереність українського народу перед стремлінням большевиків підпорядкувати революцію на Україні московському диктатові, хапалися українські соціалістичні партії найбільшого калібра — декларували самостійність, демонструючи цим реалізацію права самоозначення. Свідомо ж, як остаточну ціль, вони її ніколи не виставляли. З'їзд Народів, організований Центральною Радою в Києві в 1917., так само виявив справжні свідомі ціли української соціалістичної демократії — федерацію країв б. Росії.

Звідки ж взяв І. Мазепа, що „ІІІ а особливо IV універсал“ тому є великі історичні акти, що ними „вперше ясно намічений кінцевий національний ідеал українського народу?“ (стор. 25.) Чим ріжниться тут „марксист“ Мазепа від звичайного українського націоналіста-обивателя, що твердить про необхідність „якої вгодно держави, аби вона була українською“? Соціалісти завше говорили і говорять.

що своїм ідеалом вони вважають соціалізм, а що торкається національної проблеми, то вони завше твердили і твердять, що повного свого розв'язання національна справа осягне тільки при соціалістичній ладі. Тому вони перестерігали трудящі маси, а в першу чергу промисловий пролетаріят, від захоплення самостійницько-державницькою ідеольгією, як рецептом розрішення національного питання, бо як раз в сей бік направити енергію робочих старалась буржуазія, знаючи, що „демократична“ держава це й єсть апарат для організації й забезпечення визиску капіталістами народніх мас.

Як свіжий приклад, можна навести тут Чехію, де „розв'язання“ чеського національного питання викликало до життя німецьке, словацьке й українське питання. Все в суті річи лишилось, як і було перед тим: перемінився пан, з'явилися нові національні раби і всі разом трудящі остались соціально-економічними рабами.

Але УСДРП вважає це річю нормальною, бо вона гадає, що інакше й бути не може: „обективним завданням“ бо революції на Україні є буржуазна держава, отже ясно, що вона мусить потягнути за собою визиск народу буржуазію; тому всяке стремління робочого люду зробити цей визиск неможливим УСДРП вважає „знасилуванням льоги на фактів“ (стор. 3.). Зауважимо тут, що фактами називається не те, що сидить в головах ЦК УСДРП, а те, що вже сталося й існує. Такими фактами є завоювання влади робочими в Росії й на Україні і стремління їх організувати господарство на соціалістичних основах. Отже се УСДРП хоче знасилувати льоги на сих фактів, вважаючи, що вони не повинні існувати. Льогою сих фактів є марксова концепція — безпосереднє перетворення буржуазної революції в пролетарську (соціалістичну), а УСДРП, насилуючи цю льогу, розуміє цю концепцію так, що буржуазна революція „набирає форм пролетарської“.

Ця націоналістична позиція УСДРП робить їх бажаними помішниками всесвітніх і всеросійських капіталістів в їхній боротьбі з революцією. Захоплені своїм націоналізмом, вони не помічають того, яку роль відограють. Вони в стані були опінити контр-революційну позицію російських правих ес-ерів, коли ті підтримували Колчака, твердили уфімську директорію, але, засліплені українським націоналізмом, вони не бачать того, що точнісінько таку саму роль вони відіграють при Петлюрі.

Не втіші й перспективи перед УСДРП при її концепції буржуазної революції. Після мазепиного аналізу українських суспільних сил їхній „кінцевий національний ідеал“ — „селянська демократична держава“ не має жадних шансів стати українською: селянство саме не здатне, пролетаріят український не здатний керувати селянством під час революції, свідомої буржуазії обмаль, міста чужі... як же може вийти при таких умовах буржуазна українська держава ?!

На прикладі наших соціаль-демократів ми бачимо, як ідея національного визволення може стати реакційною. Се не означає, розуміється, що сама національна ідеольгія є реакційною, як то іноді можна почути з табору соціалістів так званих „історичних“ націй.*)

*) Про це див. стор. 53 ч. 7. „Бор.-Поб.“ — промова М. С. Грушевського на Люцернськім конгресі.

Всі найважніші ідеольгії, які витворило людство за свого історичного розвитку, живуть в нім поруч і тепер. Нема серед них ані абсолютно революційних ідеольгії, ані абсолютно реакційних. Від обставин, від загального нахилу людської психики в кожний момент залежить, які асоціації викличе у людей те чи інше зовнішне враження, та чи інша ідеольгія.

Уявлення і почуття, викликані зовнішніми враженнями від подій або ідей, йдуть тими нервовими шляхами, якими найлекше відбувається людське думання і відчування через постійну щоденну, щохвилеву вправу. Але ці шляхи ведуть завше, постійно до тої ідеольгії, яка в життю людини панує навколої її — ідеольгії панування;*) тому, коли уявлення і почуття від якоїсь нової ідеї мають хоч трохи спільноти з тими уявленнями і почуттями, що звязані з постійним, звичайним думанням людей, то, викликаючи почуття знайомості, вони остаточно викликають асоціації, звязані з принципом панування. Тут також виникає небезпека асіміляції нових ідей масою старих, звичливих аперцепцій, тому треба, щоб нова ідея була дуже не подібною до звичайних, щоб вона при боротьбі асоціації з старим ходом думання не підлягла їм цілковито.

Це відноситься також і до національної ідеольгії. Ідея національного визволення, сама по собі революціонізуюча, як протест проти існуючого ладу, може, в залежності від обставин, бути або революційною або реакційною. На прикладі українського визвольного руху ми бачимо обидві сі можливості. В 1848. національний український рух відіграв реакційну роль, в 1917. він був фактором революційним. Знову таки в дальшім розвиткові української революції ми спостерігаємо, як українські буржуазні партії, а з ними і УСДРП, хтять знову спробити цей національний рух на реакційну стежку, а з другого боку — як російські большевики бояться їого, з огляду на таку можливість, і не дають розгорнутись тій революційній енергії, яку тайт в собі національно-визвольний український рух.

Українські соціаль-демократи в ч. 1—2 „В. У.“ продемонстрували також, як може національно-визвольна ідеольгія, зйшовши на шлях обивательського думання, втратити той смисл, якого надають їй соціалісти, асімілюється масою обивательських аперцепцій і перетворюється в звичайну ідеольгію панування — самостійництво-державництво. Так в українських соціаль-демократів з могутнього засобу людського поступу до соціалізму перетворилось національне визволення в буржуазне державництво, „конечний національний ідеал“, самоціль.

Ми вже раз згадували про те, що державництво українських соціалістів — це революційна налетілість, якої раніше не було. Її не можна розглядати, як розвиток, „поглиблення“ ідеольгії, „увільнення з кайданів духовного рабства московського“. Навпаки, це есть

*) Всі провідні ідеї сучасного людства мають в своїй основі цей принцип панування: держава, націоналізм, патріотизм, релігія, сім'я, виховання, дітей, відносини чоловіка до жінки, власність, шлюб і т. д. Цей принцип і лежить в основі сучасного суспільного ладу, який ґрунтуються на пануванні меншості над більшістю і держиться тому, що більшість сама пересякнута принципом панування.

засмічення соціалістичної ідеольготії буржуазною половою, асіміляція соціалістичних ідей буржуазно-обивательськими асоціаціями, що не можуть інакше прийняти і мислити визволення українського народу, як в тих формах, в яких звиклось уявляти своїх панів за часів національного рабства: самостійна держава, хоч би в дійсності вона вся була в кешені капіталістів.

Українські соціалісти виставляли гасло *суверенітет* українського народу, його незалежності, яких політичною формою може бути і не самостійна держава, а, приміром, держава, сфедерована з іншими. Федерація соціалістичних республік є *не обхідністю*; для соціаліста тут не може бути жадних сумнівів, коли він стоїть на тій позиції, що ми живемо в добі розпочатої соціалістичної революції і всіма засобами повинні сприяти, щоб влада трудящих отстояла своє існування перед нападом капіталізму там, де вона єсть. Ідея світової федерації праці повинна одразу втілюватись в конкретну політичну форму — федерацію соціалістичних республік, а не чекати, доки по цілій Європі праця не переможе капіталу. Ця перемога буде тим скоршою і тим певнішою, чим більшими реальними силами буде розпоряджати праця в кожний даний момент. Українські соціалісти повинні поставити свою *ціллю* федерацію української, російської й інших соціалістичних республік,*) коли незалежність українського народу вони розуміють не в існуванні „самостійної української держави“, а в його незалежності від своїх і чужих визискувачів. Бо тільки в союзі з сусідніми соціалістичними республіками може український народ вибороти собі справжню незалежність. Період боротьби саме і дає соціалістам можливість виявити, як вони дивляться на національну державу: чи тільки як на засіб в боротьбі за соціалізм, чи як на „кінцевий національний ідеал українського народу“, як каже в своїй статті I. Мазепа.

Був період, коли українські соціалісти щиро були переконані в тім, що жовтневе повстання большевиків в Росії і засновання радянської російської республіки — це авантюра, яка скінчиться найшізінше за пару місяців і буде мати тяжкі наслідки для революції. Тому її виставили вони тоді гасло: „геть від Москви!“, щоб „рятувати здобутки

*) Ми не входимо тут в детальний розгляд юридичної природи сполучення соціалістичних республік. Федерацією ми називамо тут саме сполучення, незалежно від того, як би воно називалось при означенням його термінами буржуазного державного права: союзом, унією, конфедерацією, федерацією чи як інакше. Детальніший розгляд цих буржуазно-капіталістичних державних сполучень див. в статті тов. М. Шрага „Начерк основ і форм сучасних та майбутніх поєднань держав“ (чч. 7 і 8 „Бор.-Поб.“). Ми держимося тої думки, що соціалістична федерація (як взаємовідносин) може бути ріжноманітною по своему змісту, в залежності від економічних, національних, історичних і т. д. особливостей федераючихся соціалістичних республік, може мати в собі елементи союзу, конфедерації, федерації і т. д. (з буржуазної точки погляду), носячи в той же час загальну назву федерації. Примір: Східно-евразійська соціалістична федерація до свого перетворення в евразійську може складатись з елементів Росія, Україна, Грузія, Азербайджан, Киргизія, Татарія і т. д., між котрими (по два біручи) можуть бути відносини ріжного характеру: Росія-Україна — союз; Росія-Татарія — автономія; Україна-Крим — автономія; Україна-Росія-Грузія — союз і т. д., і т. д.

революції на Україні". При таких обставинах народилось самостійництво українських соціалістичних партій. На самостійність дивились тоді українські соціалісти, як на засіб рятувати незалежність, сувереність українського народу, здійснення яких вони вважали можливим і при федерації, котру принципово обстоювали. А далі ми спостерігаємо, як поняття незалежності підмінюються поняттям самостійності і поступенно ним асимілюється.

Від тої пори минуло чимало часу. „Авантюра“ большевиків виявила свою суть грандіозного почину останньої боротьби праці з капіталом. Справа большевиків стала своєю справою для робочих цілого світу, і українські соціалісти постепенно почали так на ню й дивитись і нею перейматись, звязуючи з нею надії па визволення свого народу. Тільки ЦК УСДРП блукає її досі в закамарках націоналізму, розглядаючи російських большевиків, як московських імперіалістів, що накинули на себе овечу шкуру соціалізма, щоб „Малу Росію к рукам прибрати“. Майбуть, за виключенням УСДРП, ні від одного соціаліста на світі не почуєте, що, як пише П. Феденко (ст. 52), „піднесення рівня культури на Україні не в інтересах большевиків, бо українська школа будитиме національне чуття“. „Це одна із тих суперечностей, в які ходом історії поставлена большевицька партія“. Такий висновок може бути зроблений тільки з передпосилки, що большевикам Україна інтересна тільки „як страна заготовок“ (ст. 54), котру треба тримати під національним гнітом так само, як тримали її царі.

Зрозуміння смыслу і цілей революції в Росії й на Україні необхідно приводить до завдання обєднання матеріальних і моральних ресурсів обох цих країв, щоб використати їх для великої цілі світової соціалістичної революції, котра єдино визволить український народ. Ізоляція революції української, „єдиний український революційний фронт“ з ціллю протиставлення його впливам (а, логічно розвиваючи — з ціллю поборення) большевиків на Україні — це гасло контр-революційне, котре вкладається на практиці в „самостійництво“ і підводить під один пралор з Петлюрою або подібними.

Поскільки українські соціалісти являються націоналістами (не космополітами), себ-то поскільки предметом їх діяльності поруч з боротьбою за соціально-економічне визволення українського народу есть всеобщий розвиток його, як національної індивідуальності, і його культури, то неможливо довести, що для цього есть доконче необхідною самостійність і небезпечною есть федерація з Росією. При буржуазно-капіталістичнім ладі це справедливо, бо національний гніт України есть тоді передумовою економічною визиску її Росією. При поваленні ж влади капіталістів справа стає цілком інакше, бо самі умови соціалістичної організації господарства вимагають обєднання націй-держав.

Тому комічно і жалюгідно виглядають „висновки“ П. Феденка (стор. 60), що, мовляв: „де-хто, маючи перед собою картину 1918. і початку 1919. року, готов визнати, що «сильнее кошки зверя нет» і піти за большевиками. Дивно просто, коли доводиться чути про орієнтацію Винниченка-Грушевського. Ці люди мали відвагу трохи не в десятках творити державу в 1917 р., тягли на гору, коли міліони тягнули з гори

в низ. *Mutatis mutandis* — тепер вони бути на відступ, коли міліони, хоч і кровю умиваючись, хоч і з великими труднощами, тягнуть на гору, до своєї незалежної держави“.

Для П. Феденка „піти за большевиками“ — це означає орієнтуватись на сильного звіра. Не уявляючи собі політичної позиції без орієнтації на котрогось кошку-зверя, він „орієнтується на народ“. Ріжниця між ним і українським народом тільки в тім, що українське селянство ні на кого не орієнтується, а просто боронить свого майна і через це приходить до думки про свою виборну владу, яку протиставляє пришлій, що реквізує в нього, а П. Феденко, соціаль-демократ, справедливо вбачаючи в цім (сумарно) стремлення українського народу до незалежності, каже, що це український народ хоче завести у себе буржуазно-демократично-селянську державу. А що сказав би П. Феденко про селянство, коли б воно повстало і проти української влади? Адже ж ще й півтора року не минуло від тої пори, як такі випадки бували не рідко!

Селянські повстання на Україні так само були б, коли б там замість влади російської соціалістичної була б в таких самих умовах українська соціалістична. А коли б замість справжньої соціалістичної була „соціалістична“ в лашках, котра „розвищала б шляхи для буржуазії“, то ріжниця була б та, що повстання були б не на селах, а в містах.

Соціалістичній владі в Росії і на Вкраїні, скінчивши війну з зовнішньою контр-революцією, доводиться братись за відбудовання господарства країни, знищеного війнами і неумілим, недосвідченим керуванням пролетаріату, серед дуже тяжких обставин, коли до неможливості загострились економічні противенства села і міста. Для відбудови господарства і дальнього його розвитку необхідні капіталі, яких в б. Росії не було і нема. Базою і джерелом зросту російської й української промисловості було до революції селянство, котре високими податками творило експорт загрянію хліба (переважно), а за цей експорт виростала індустрія. Революція знищила цю базу промисловости, і теперішня соціалістична влада стала перед трудною задачою індустріалізації совітських аграрних республик при повній відсутності капіталів. Вони могли б бути ввезені з багатого на капіталі Західу. Завдання полекшилося б і просто розвязалося б, коли б цей Захід так само був під соціалістичною владою. А доки він в руках капіталістів-буржуа, то на заміну цих капіталів мусить бути негайно даний відповідний еквівалент в хлібі і сирів'ях, що знаходяться в руках у селянина. Селянин же їх не дасть державній владі, доки не дістане від неї еквіваленту в предметах індустрії. А держава знов може дати ці індустріальні предмети сільського споживання тільки після того, як відновить спершу транспорт, тяжку індустрію і виріб знаряддя продукції, для чого саме вона й потрібує капіталів.

Виникає зачароване коло, з якого вийти тільки й можна шляхом падання концесій, що ввезуть капіталі і дадуть змогу здигнути з мертвої точки справу відбудовання промисловості, не тиснути селянства і не викликаючи його повстань проти робітничої влади. Політика концесій — це не доказ нездібності соціалістичної робітничої влади організувати господарство, ще — наслідок відсутності капіталів в со-

вітських республиках, а, саме головне — наслідок противенства економічних інтересів міста, бідного і мало продукуючого, та села, власника реальних цінностей — хліба й сирівців.

Під цим кутом її треба розглядати і повстання на Україні, а не пояснити їх зростом національної свідомості українського селянства. Тому повстання проти соціалістичної влади трапляються не тільки на Україні, а і в Росії й в Туркестані й в інших місцях. Вдається соціалістичній владі піднести промисел настільки, щоб задовольнити вимоги села — зникнуть і повстання. Тому завданням соціаліста є, зрозумівши це, сприяти відповідною агітацією здійсненню цього і скріщенню соціалістичних радянських республик, а не використовувати трудне положення влади їх і підкощуватись під ю разом з націоналістичними українськими прислужниками світового капіталу.

Поборювати теперішню радянську владу на Україні через її недоладності і недосконалість, як то проповідують деякі з членів УПСР, а також УКП групи „Нової Доби“, — це означає разом з водою вихлюпнути з ночвів її дитину, але поборювати її принципово, тому, мовляла редакція „Віл. Укр.“, що вона „не рахується з обективними умовами життя і стає загрозою льогиці фактів“ (В. У. ст. З.), котрими, на думку „Віл. Укр.“, повинна бути влада буржуазії на Україні, — це вже щось інше, що в кожнім разі має з соціалістичними партіями дуже і дуже мало спільного.

І коли проповідь така виходить з органу ЦК УСДРП, то — повторимо за ним — нехай буде їйому виправданням те, що він видається в ненормальних умовах, від котрих трудно сподіватись нормальних думок і льогиць.

ФАКТИ ТА ДОКУМЕНТИ.

Лист від Ц. К. УПСР до партійних організацій, що перебувають в Галичині й Польщі.

Товариші !

Користуємося нагодою передати Вам в коротких рисах, що:

1. Центральний правомочний орган нашої партії існує і іменем його ми звертаємося до Вас.
2. Позиції наші лишаються старі („Трудова Громада“ травень-червень 1920. р.). Події, що відбуваються кругом, лише стверджують їх.
3. В жовтні 20 р. радянською владою переведено арешти наших товаришів, між ними і членів нашого Ц. К. — Петренка, Часника, Березняка, Лизанівського і ще раніше на Поділлю Голубовича з жінкою.
- 3—4 місяці сиділи без жадних допитів і слідства в страшних умовах радянської вязниці (в Харкові) — голоді, холоді, жахливих пошестях і жахливому моральному становищі, коли з їхньої камери з числа 42 душ 32 душі розстрілювалось в одну ніч.

Таке положення довело до того, що т. Березняк захворів тяжко і без медичної допомоги умер в камері 21. січня 1921. р. Решта теж сильно перемучені, і ми з жахом чекаємо можливості ще чогось подібного. Конкретних обвинувачень по сей день ніяких: щось ніби за участь в УНР і боротьбу з комунізмом. Були чутки, що має відбутися суд Чрезкома, але досі не справджується. Випинути тут на розвязання цеї ганебної справи ми не можемо. Мусите Ви там, тт., поробити всі заходи в європейських комуністичних колах, щоб ті зробили натиск на РКП про ліквідацію цієї справи і звільнення тт. Особливо треба розголосити смерть т. Саватія, людини, що й арештований був на відповідальній радянській роботі (Київ. Губвидат). 4. Доходять до нас ріжні поголоски про Вашу роботу там. Отже цовідомляємо Вас, що рішучо ніяка органічна робота ні в одній з тамтешніх „державних“ комбінацій неможлива. Лише за згодою чи дозволом нашої Закордонної Делегації можливе використовування відповідних нагод в ідейному інтересі нашої партії. 5. Видання газет чи співробітництво в органах, що підтримують якусь з „державних комбінацій“, рішучо засуджується. 6. Взагалі інформацій про той бік ніяких, лише радянська преса мусе існування „правих“ (в Тарнові) і „лівих“ (в Відні). Літератури Вашої ніякої не маємо і дуже дивуємося, що Ви, маючи там багато людей, не спромоглися досі прислати. Послати когось відповідального від нас не можна, не ослабивши себе тут. Отже кате'горично ставимо необхідність негайного командирування когось відповідального сюди з докладом і для підсилення кадру тут (це стосується в першу чергу Закордонної Делегації), і взагалі треба вислати сюди товаришів для роботи. 7. Тутешнє положення: не дивлячись на всі зусилля, радянській владі скріпиться не вдається; війна з селом не вгаває. Ріжні варіації підходів до села фактично здійснюються старими методами. Економична руйна повна. Міста руйнуються і пустують. Пролетаріят „роздріблений“, в Київі немає й 10% довійськової кількости. Повстанські рухи не вгавають, „розверстки“ їх підогривають, але ці рухи по сути лише деструктивні. 8. Маємо часами львівський „Вперед“, позицію якого вважаємо занадто оптимістичною (до Сходу), особливо коли вони самі вірять тому, що пишуть. Тутешнє положення не дає підстав до оптимізму: йде розклад кругом, навіть компартія має 4 фракції: Леніна, Троцького, Бухаріна й Шляпнікова (робітн. опозиція), що загострили свої позиції, і можлива дуже гостра внутрішня партійна боротьба. Часті арешти самих комуністів. Отже наша позиція в сучасному: збирання ідейних і фізичних сил, викристалізування і підготовка до довгої послідовної, систематичної соціалістичної роботи і боротьби на Україні.

(Слідують підписи: містоголови, члена і секретаря ЦК УПСР.)

Київ. 20. III. 1921.

Резолюція

ухвалена Закордонною Делегацією з приводу засуду тг. членів Центрального Комітета Української Партиї Соціалістів-Революціонерів надзвичайним трібуналом УССР, і переслана через представника Закордонної Делегації третьому Конгресові Комуністичного Інтернаціонала.

Закордонна Делегація УПСР з великом жалем довідалась про засуд внесений надзвичайним трібуналом УССР у Харківі над членами Ц. К. УПСР і членами партії тг. Голубовичем, Петренком, Лизанівським і Ярославом.

Само арештування сих наших товаришив, після того як вони іменем партії ясно зазначили, що вони засуджують всяку боротьбу проти УССР, були легалізовані в УССР і стали на роботу на різних поважних становищах в установах їх, далі се тримання їх в вязниці протягом більш ніж півроку без обявлення їх вини, і нарешті засудження за факти попередньої діяльності, в тім за діяльність в установах УНР часів Центральної Ради, коли вони відповідали за свою діяльність перед сим суверенним органом українського народу і ні перед ким іншим не могли й не можуть відповісти, — все це робить із сих фактів оден ланцюг болючих і шкідливих для інтересів соціалістичної революції помилок.

В поведінку супроти наших товаришив, в мотивах їх засуду, в подroбностях засудів внесених поруч того пад іншими людьми, яскраво виступає безоглядне бажання нинішніх правлячих кругів УССР за всяку ціну знищити, здискредитувати УПСР. Воно доходить до того що до УСР, для більшого посрамлення зараховуються люди цілком і ніколи до них не принадлежні, а з другого боку — найгіршим реакціонерам дастесь пробачення за те, що вони „осуджують“ політику соціалістів-революціонерів. Але з другої сторони ясно видиться в сім страх есерівських впливів та бажаність їх знищити. Все це являється яскравою ілюстрацією безвихідного становища, в яке заводить нинішній октройований режим України, в своєму бажанню звести все до диктатури КП(б)У, відсунути від усякого впливу і по-можности знищити українські партії й організації, хоч би й вповні принципіально созвучні комунізму, як партія УСР, а базуватись виключно на мійськім пролетаріаті і т. д.

Помилковість і шкідливість цієї тактики для успіхів соціалістичної революції очевидна: для укріплення і поглиблення соціальної революції, очевидно, потрібно якраз можливе розширення її бази, покликання до активної участі в соціалістичному будівництві всіх живих соціалістичних сил, які стоять на принципі диктатури трудового народу і радянського устрою. Якраз партія УСР, після того як її Ц. К. твердо став на цих принципах і рішучо облишив всякі боротьбу против УССР, стала неоціненою силою для укріплення соціальної революції і радянського устрою в українських трудових масах і її впливи і звязки серед більшого українського селянства повинні використовуватись в інтересах соціалістичної революції як повніші і як найширше. Та ж нагінка, яку повів уряд УССР на цю партію, і ще в таких несчастливих і невідповідних для соціалістичного уряду формах являється ударом по українській революції, а з тим і великою шкодою для розвою революції в ширших, світових розмірах.

Закордонна Делегація УПСР не залишить усіх заходів для вияснення цієї фатальної помилки, необхідності ліквідації цієї шкідливої політики і всіх актів, в яких вона вилилась, та переходу до широго і послідовного обеднання в спільній праці в соціалістичному будівництві України всіх партій які стоять на принципах диктатури трудового народу, радянської влади і соціалістичної революції. Засудженім же товаришам, освобождення которых ми і наші товариши за кордоном не перестанемо добиватись, Ц. Комітетові і всім партійним товаришам з виразом глибокого спочуття її товариським привітом шлемо також горячі побажання не піддаючись враженням від похибок нинішнього комуністичного режиму твердо стояти на занятій позиції: укріплення всіми силами партії, радянського устрою і поглиблення соціалістичної революції на Україні.

Зміст ч. 1. „Борітесь-Поборете!“

Мих. Грушевський. — Українська партія соціалітів-революціонерів та її завдання.

Факти та документи. — Резолюції І, II та III конференцій У. П. Р.-С. за кордоном.

Зміст ч. 2. „Борітесь-Поборете!“

Мих. Грушевський. — Між Москвою й Варшавою.

Мик. Шраг. — Слова ї діла соціалітів в національній справі.

Мик. Чечель. — Чому припинив своє існування революційно-радянський блок?

Факти та документи. — До розвязання революц.-рад. блоку (переписка між закордонними групами У. П. С.-Р. і У. К. П.). Україна і Польща в їх економічних взаємовідносинах (стаття О. М.).

Пам'яті погиблих товаришів. — К. Корж.

Зміст ч. 3. „Борітесь-Поборете!“

Мик. Шаповал. — Соціалістична революція, Росія й Україна.

Мик. Шраг. — До ревізії нашого партійного програму.

Мих. Грушевський. — В першій делегації Укр. Парт. Соц.-Рев.

Факти та документи. — Відношення У. П. С.-Р. до мирових переговорів в Ризі.

Пам'яті погиблих товаришів. — М. Євшан.

Зміст ч. 4. „Борітесь-Поборете!“

Мих. Грушевський. — На село! ст. 1.

Мик. Чечель. — Промисловість на українському селі, ст. 21.

Мик. Шраг. — Відродження Закорд. Групи Української Комуністичної Партії, ст. 39.

П. Христюк. — Українська дрібна буржуазія в українській революції, ст. 43.

Факти та документи. — Занеска Закорд. Делегації У. П. С.-Р. для провідників Роз. Ком. Партії про відносини України і Сovітської Росії, ст. 59.

Пам'яті погиблих товаришів. — Дмитро Одріна, ст. 63.

Зміст ч. 5. „Борітесь-Поборете!“

Мих. Грушевський. — Драгоманов в політичнім і національнім розвитку українства, ст. 1.

Мик. Шаповал. — Соціалістичний світогляд М. П. Драгоманова, ст. 15.

П. Христюк. — Провина перед українською революцією (В. Винниченко. Відродження нації чч. I, II, III), ст. 36.

Факти та документи. — Становище на Україні (зі слів тт. Мануїльського й Барана, членів мирової делегації УПСР в Ризі), ст. 67.

Пам'яті погиблих товаришів. — Гнат Михайличенко, ст. 77.
Хроніка, ст. 79.

Зміст ч. 7. „Борітесь-Поборете!“

Мик. Шраг. — Начерк основ і форм сучасних та майбутніх поєднань держав.

Мик. Чечель. — „Міжнародна спілка соціалістичних партій.

Мих. Грушевський. — В першій делегації української партії соц.-революціонерів.

ІV конференція УПСР за кордоном.

Факти та документи.

Можна набувати „Борітесь-Поборете!“:

Відень — в книгарні Goldschmidt, Wien, I. Wollzeile 11.

Прага — в книгарні Bol. Havliček, Praha II, Karlovo nám. 6, Československo.

Львів — в книгарні Наукового Т-ва ім. Шевченка: Schevtschenko-Buchhandlung, Lemberg (Galizien), Rynok 10.

В тих самих книгарнях продається книжка тов. М. Шапovala — „Революційний соціалізм на Україні“, а також видання Українського Соціольогічного Інституту:

П. Христюк — Замітки і матеріали до історії української революції, томи I, II та III.